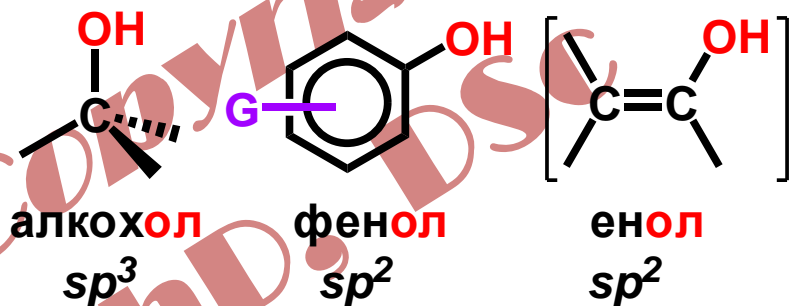

***Copyright* Stefan E. Boiadjev, PhD**
© 2018

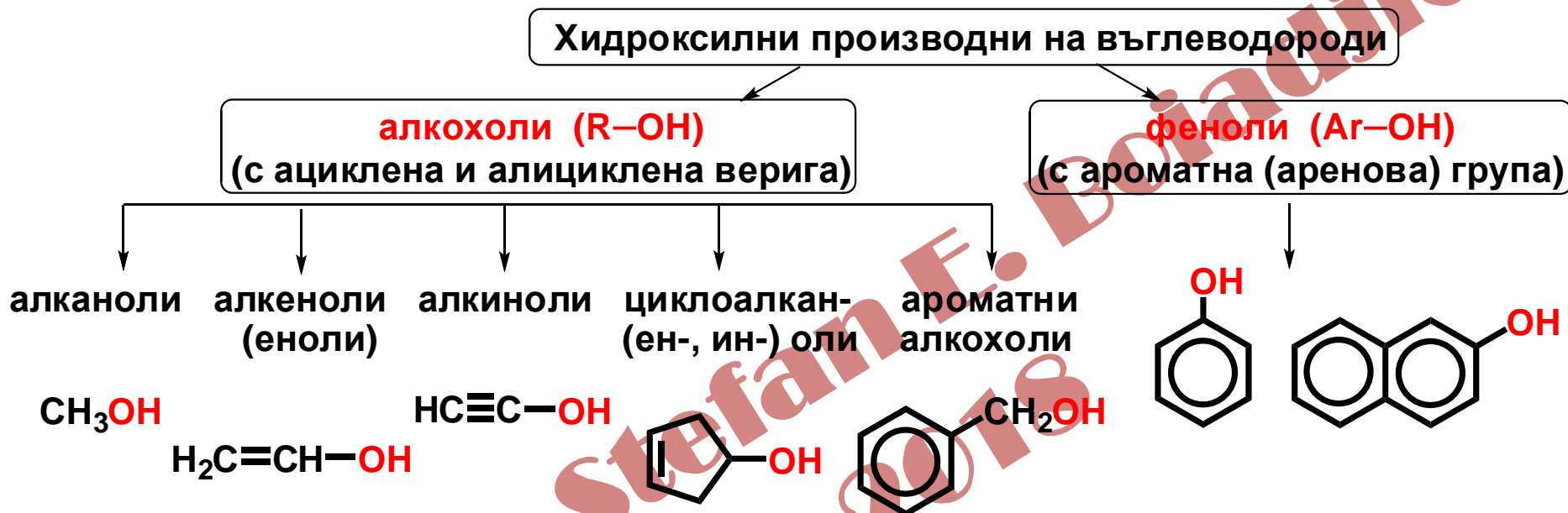
15. Хидроксилни производни на въглеродородите. Класификация, номенклатура и изомерия. Електронна структура и пространствен строеж. Киселинност и основност – киселини и основи в неводна среда. Синтез на алкохоли и феноли. Химични свойства на алкохоли: естерификация, етерификация, заместване, дехидратация, окисление, реакции във веригата. Химични свойства на феноли: електрофилни заместителни реакции в ядрото, ацилиране, карбоксилиране, алкилиране на хидроксилната група, окисление. Диоли и триоли.

Функционалната група е $-OH$, хидроксилна група. Може да се разглеждат като производни от вода.

Класификация

➤ Според вида на въглеродородната верига

➤ Според броя OH групи:

едновалентни (монофункционални)

двувалентни (дифункционални)

тривалентни (трифункционални)

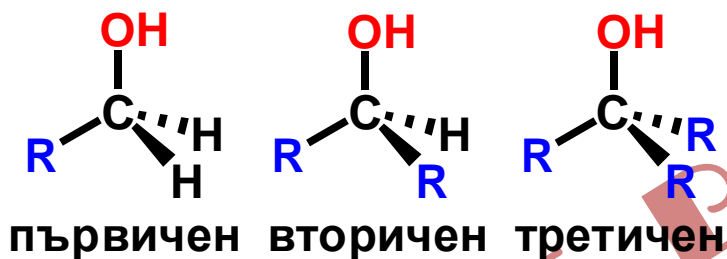
поливалентни (захариди)

$\text{H}_3\text{CCH}_2\text{OH}$ етанол

$\begin{array}{c} \text{CH}_2\text{OH} \\ | \\ \text{CH}_2\text{OH} \end{array}$ 1,2-етандиол
(етиленгликол)

$\begin{array}{c} \text{CH}_2\text{OH} \\ | \\ \text{CH}\text{OH} \\ | \\ \text{CH}_2\text{OH} \end{array}$ глицерол

➤ Според броя въглеродородни остатъци, свързани с С атома на ОН групата: на 1° С – **първичен**; на 2° С – **вторичен**; на 3° С – **третичен** алкохол.

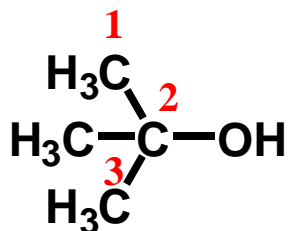
Номенклатура:

IUPAC Наименованията се образуват с характерно окончание **–ол**, след наименованието на съответния въглеродород и цифрата показваща мястото на ОН групата, напр.: **бутан-2-ол**, **3-метилхексан-2-ол** (не се спазва стриктно: 2-бутанол и 3-метил-2-хексанол). Наставката за две ОН групи е **–диол**; за три – **–триол** и т.н.

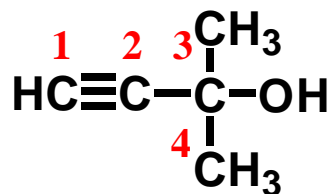
В по-сложни съединения, с по-висша ФГ, хидроксилната група е заместител. Названията се образуват с представката **хидрокси-**предшествана от локант, напр. 4-хидроксибензоена киселина.

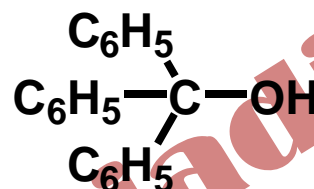
Примери: **едновалентни третични алкохоли**

2-метил-2-пропанол
(третичен-бутанол)

3-метил-1-бутин-3-ол

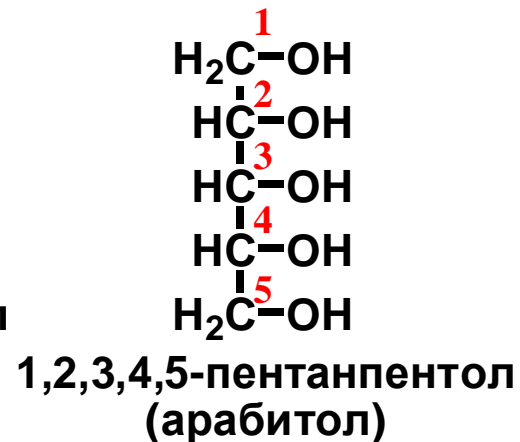
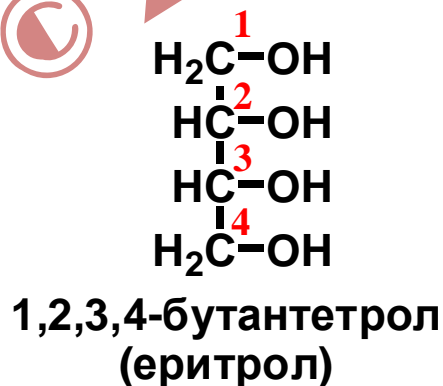
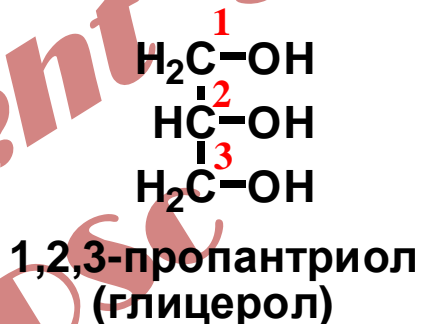

трифенилметанол

диоли, триоли и т.н.

Полифункционални (многовалентни) алкохоли (полиоли)

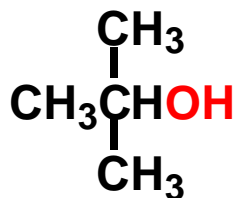
дифункционални алкохоли (диоли)   трифункционални алкохоли (триоли)   тетрафункционални алкохоли (тетроли)   пентафункционални алкохоли (пентоли)

(принципно – гликол = диол)

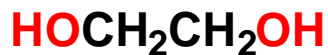
Примери за тривиални наименования:

IUPAC препоръчва да се запази само **фенол**, но в широка употреба са:

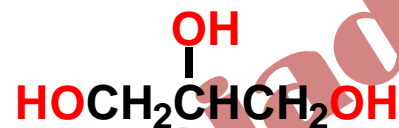
трет-бутанол

(2-метил-2-пропанол

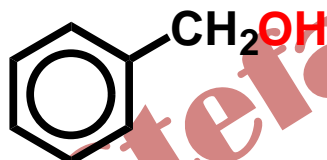
етиленгликол

1,2-етандиол

глицерол

1,2,3-пропантриол)

бензилов алкохол
(фенилметанол)

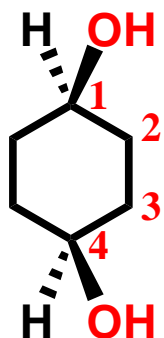
алилов алкохол
2-пропен-1-ол)

Copyright
PhD, DSC

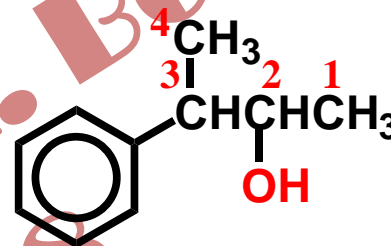
Stefan E. Boradjiev, ©

Примери за наименования:

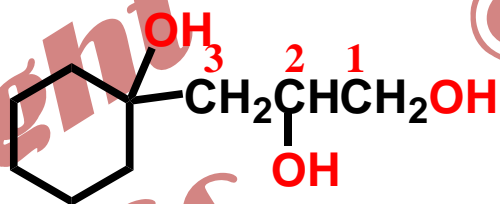
- ✓ избира се най-дългата верига съдържаща ОН групата (и кратни връзки);
- ✓ номерира се започвайки най-близко до ОН;
- ✓ с цифри се отбелязват местата на алкилови заместители.

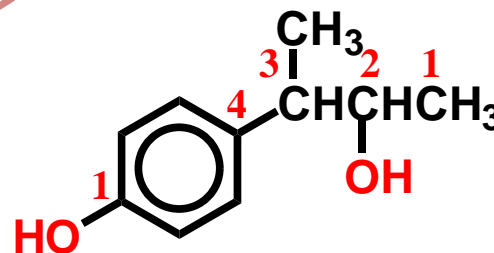
цис-циклохексан-1,4-диол

3-фенилбутан-2-ол

3-(1-хидроксициклохексил)пропан-1,2-диол

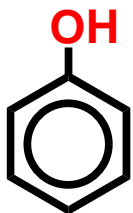

4-(2-хидроксибут-3-ил)фенол

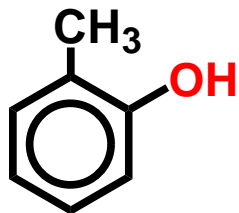

Примери за феноли

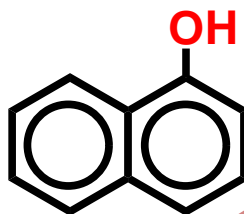
Монофункционални (едновалентни) феноли

фенол
(хидроксибензен)

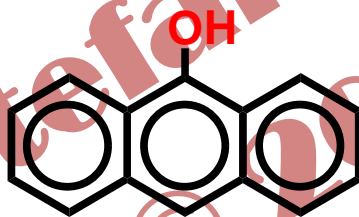
2-метилфенол
(*o*-крезол)

нафтаден-1-ол
(α -нафтол,

нафтаден-2-ол
 β -нафтол)

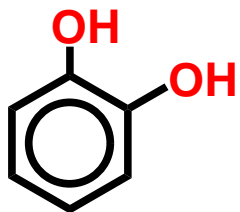

антрацен-9-ол
(γ -антрол)

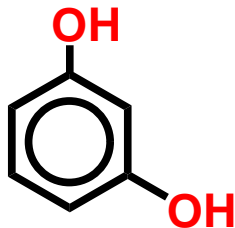
По IUPAC – наименования с червено; тривиални в употреба – със синьо.

(*o*-, *m*-, *p*-Хидрокситолуен не се употребява.)

Бифункционални (двувалентни) феноли

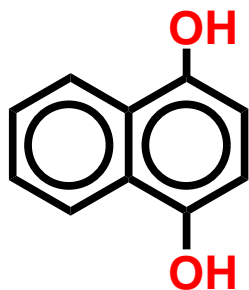
бензен-1,2-диол
(пирокатехол;

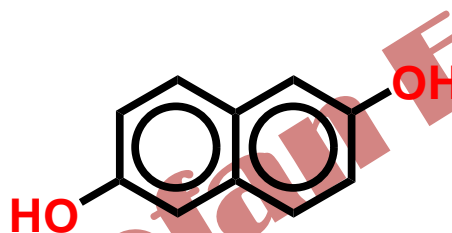
бензен-1,3-диол
резорцинол ;

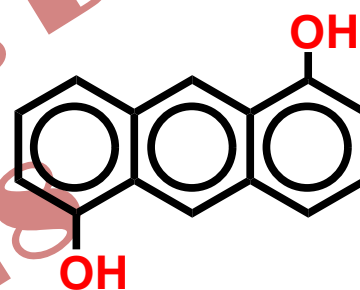
бензен-1,4-диол
хидрохинон)

нафтален-1,4-диол

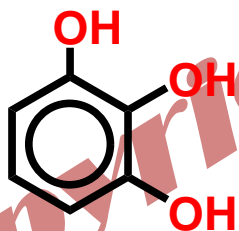

нафтален-2,6-диол

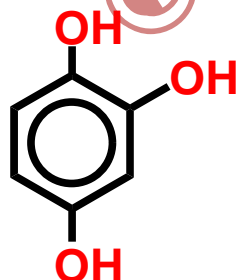

антрацен-1,5-диол

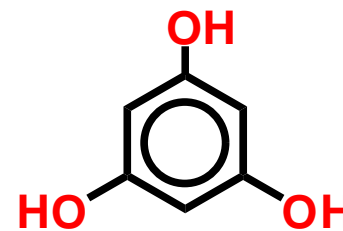
Трифункционални (тривалентни) феноли

бензен-1,2,3-триол
(пирогалол;

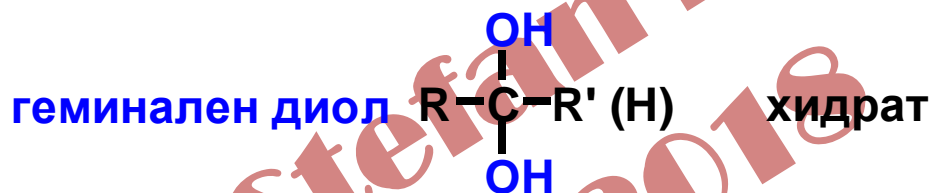
бензен-1,2,4-триол
хидроксихидрохинон ;

бензен-1,2,4-триол
флороглуцинол)

Някои от последните – като естери в природни продукти и с COOH в танини.

Диоли и триоли, чиито хидроксилни групи са свързани с един и същ въглероден атом са нестабилни и се обезводняват.

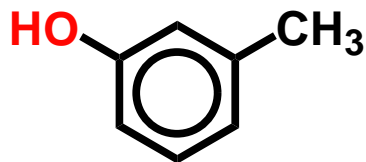

Един геминален диол се счита хидрат на алдехид или кетон.

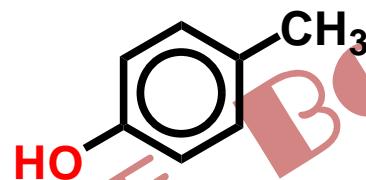
Изомерия

В алкохолите и фенолите може да съществува **верижна и позиционна изомерия**. Естествено – **конформационна изомерия**.

позиционни изомери

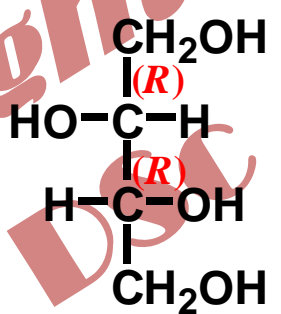

m-метилфенол
(*m*-крезол)

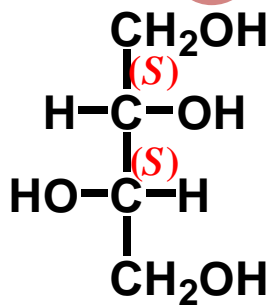

p-метилфенол
p-крезол)

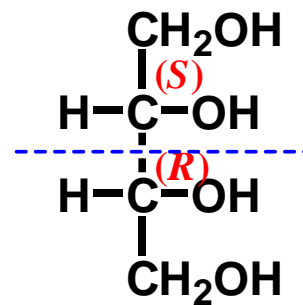
В алкеноли – π -диастереомерия (**цис- / транс-**). При наличие на стереогенен (и повече от един) С атом са възможни **енантиомери**. Те са типични за въглехидрати и техни производни. (Енантиомери и номенклатурата *R*- / *S*- – в Тема 28)

R,R-еритрол
(**D**-еритрол)

S,S-еритрол
(**L**-еритрол)

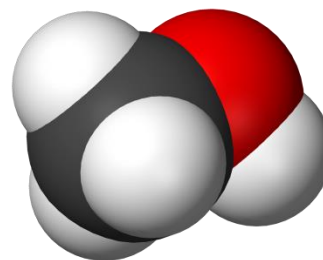
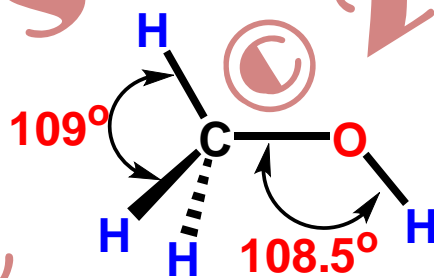
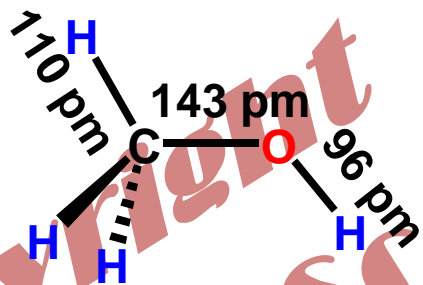
R,S-еритрол
(**мезо**-еритрол)

Пространствен строеж и електронна структура

Алкохолите и фенолите имат почти същата геометрия както водата (V-форма). В нея валентният ъгъл H–O е 104.5° , а в алкохолите и фенолите ъгълът C–O–H е около $100\text{--}110^\circ$.

Следователно, кислородният атом е в sp^3 хибридно състояние.

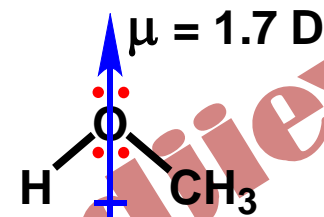
Той формира две σ -връзки и има две свободни двойки електрони.

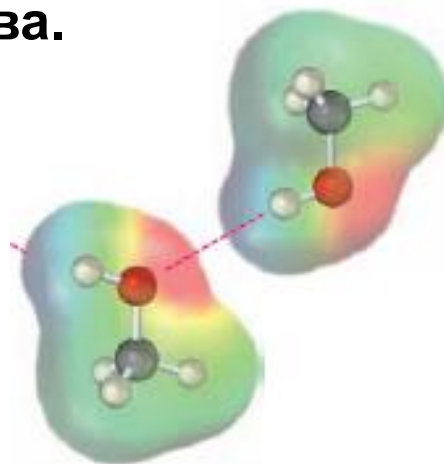
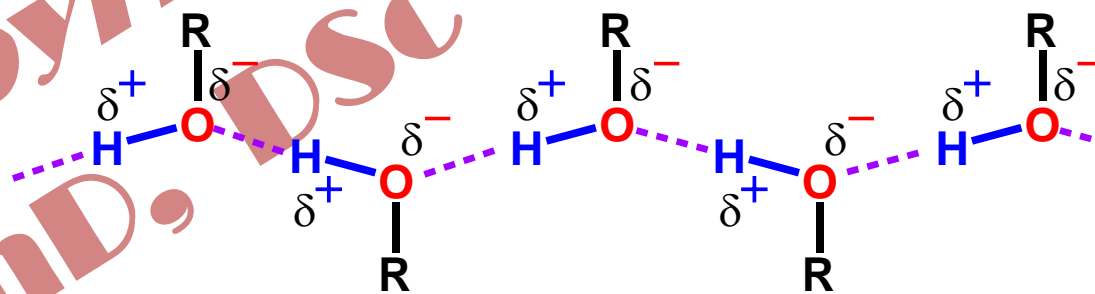
Конкретно, в метанола C–O връзката (143 pm) е по-къса от C–C или C–N поради разликата в електроотрицателностите.

Дължината на O–H е почти същата както във вода (за нея има различни данни).

Поради полярността на връзките С–О–Н и тетраедричната конфигурация, алкохолите и фенолите имат значителен **диполен момент**.

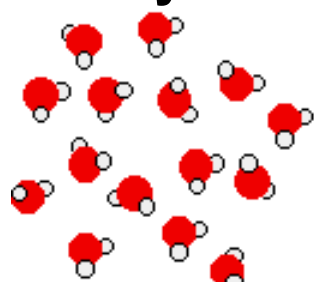

Температурата на кипене (bp) на един алкохол винаги е много по-висока от тази на алкан със същия брой С атоми. Сравнявайки съединения с приблизително еднаква молекулна маса се наблюдава същата тенденция, напр. EtOH, M 46, bp 78°C; C₄H₁₀, M 58, bp -1°C; EtOEt, M 74, bp 35°C. **Причината е формиране на водородни връзки.** Положително поляризираният Н от една молекула се привлича от свободната двойка е⁻ на О атом от друга молекула, образувайки мрежа (само част е показана) от слаби Н-връзки. Тези междумолекулни взаимодействия трябва да се преодолеят от повече топлина за да се освободи молекула от течна и премине в газова фаза, т.е. bp нараства.

Водородни връзки и разтворимост

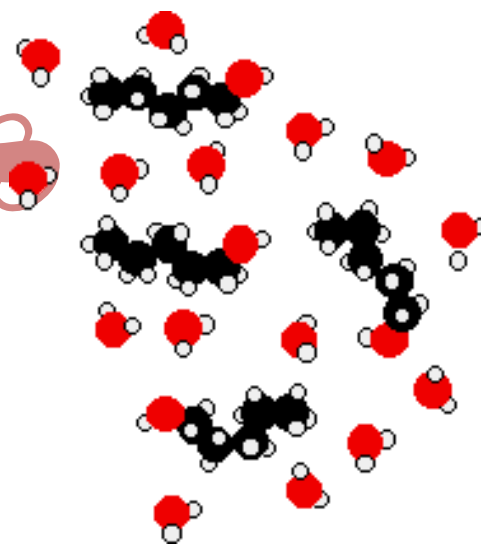
Метанол, етанол, 1- и 2-пропанол се смесват във всяко отношение с вода. Разтворимостта на алкохолите във вода намалява с нарастване на въглеродородната верига, напр. пентан-1-ол 22 g/L. Диолите и полиолите са по-разтворими. Обяснението отново е свързано с водородни връзки между молекулите на алкохола и водата

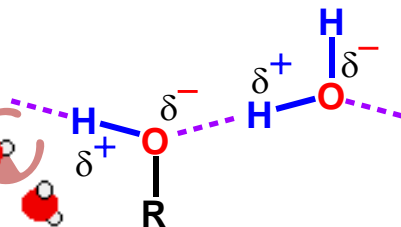
вода
с мрежа водородни връзки

етанол

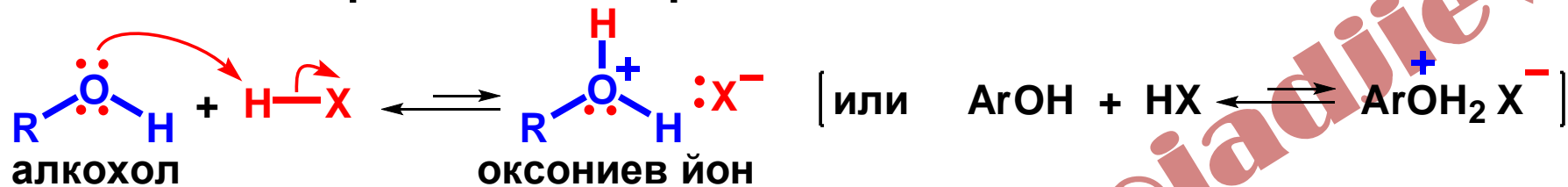
смес вода + пентан-1-ол
намалена възможност
за Н-връзки.

смес вода + етанол с възможни между тях Н-връзки

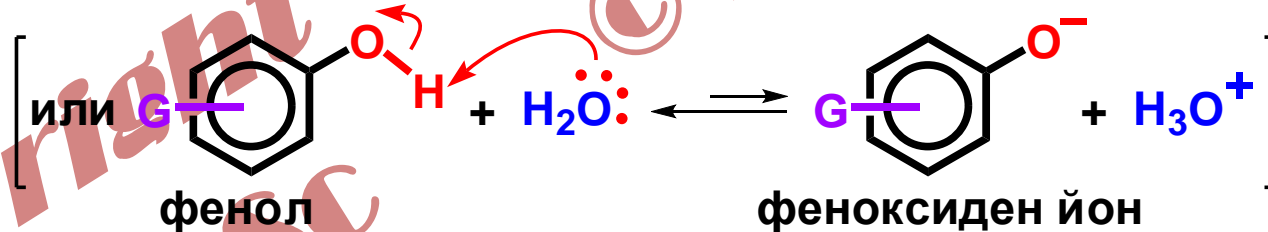
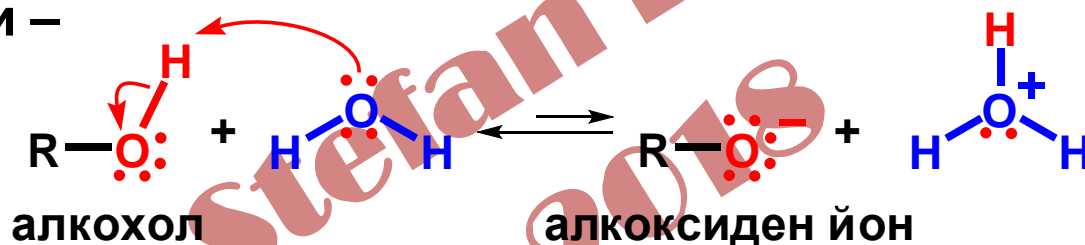
Киселинност и основност; киселини и основи в неводна среда

Алкохолите и фенолите се проявяват като основи –

като слаби основи, те се протонират обратимо от силни киселини образувайки оксониеви йони, ROH_2^+ .

и като киселини –

като слаби киселини те дисоциират в малка степен във воден разтвор, генерирайки хидроксониеви йони и алкоксидни йони, RO^- , или фенолатни йони, ArO^- .

Силата на всяка киселина HA във вода се изразява с константа на киселинност K_a . По-малка стойност на pK_a отговаря на по-силна киселина.

$$K_a = \frac{[A^-][H_3O^+]}{[HA]} ; pK_a = -\lg K_a$$

Относителната сила на алкохоли и феноли се оценява от две гледни точки използвайки електронни и стерични ефекти: а) колко полярна е O–H връзката в неутралното съединение (преди дисоциация); б) каква е относителната стабилност на спрегнатата основа, RO^- или ArO^- (след дисоциация).

Елементарна и груба, но продуктивна логика: а) “По-изтеглена” към R – по-слаба O–H връзка, по-силна киселина; “по-избутана” към H – по-здрава O–H връзка, по-слаба киселина; б) отрицателен индукционен ефект – стабилизира спрегнатата основа; положителен I – дестабилизира йона.

Количествено сравнение на киселинността на някои алкохоли и феноли

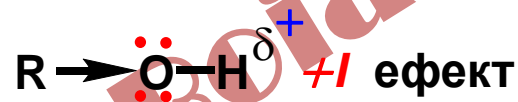
Съединение	pK _a
(CH ₃) ₃ COH	18.0
CH ₃ CH ₂ OH	16.0
H ₂ O	15.7
CH ₃ OH	15.5
CF ₃ CH ₂ OH	12.4
p-аминофенол	10.5
CH ₃ SH	10.3
p-метилфенол	10.2
фенол	9.9
p-хлорофенол	9.4
(CF ₃) ₂ CHOH	9.3
C ₆ H ₅ SH	7.2
p-нитрофенол	7.1

по-слаба
киселина

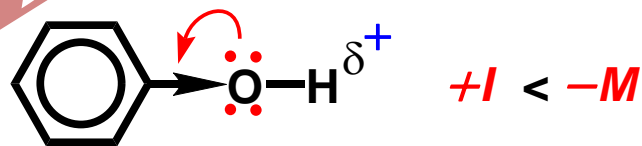

по-силна
киселина

Фактор а): Електронно влияние на ВВ остатък

повишена електронна плътност; намалена полярност на O–H – по-трудна дисоциация.

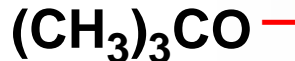
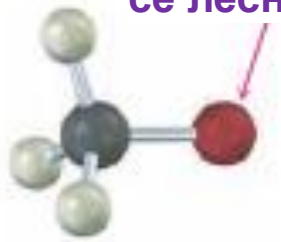
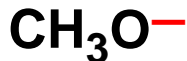
Поради спрежение, намалена електронна плътност на O атома; повишена полярност на O–H – облекчена дисоциация.

$R-O-H$	$<$	$H-O-H$	$<$	$R-S-H$	$<$	$Ar-O-H$	$<$	$Ar-S-H$
pK_a		15.7		10-11		9.9 за PhOH		7.2 за PhSH
$R=CH_3$		15.5		$(pK_{a(H_2O)} \text{ включва } [H_2O])$				
$i-Pr$		16.5						
$t-Bu$		18.0						
но!!!								
$(CF_3)_2CH$		9.3						

Низшите алкохоли са киселини с приблизително еднаква на водата сила. Електроноакцепторни групи увеличават киселинността. *трет*-Бутанолът е по-слаба киселина поради наслагване на индукционен ефект от три CH_3 групи и по-трудно солватиране на йона, в сравнение с метоксиден йон. Колкото по-добре се солватират алкоксидният йон, толкова по-слабилен е.

Формирането му е енергетично изгодно и киселинността на алкохола – по-голяма.

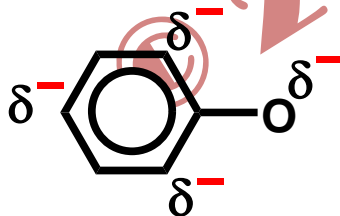
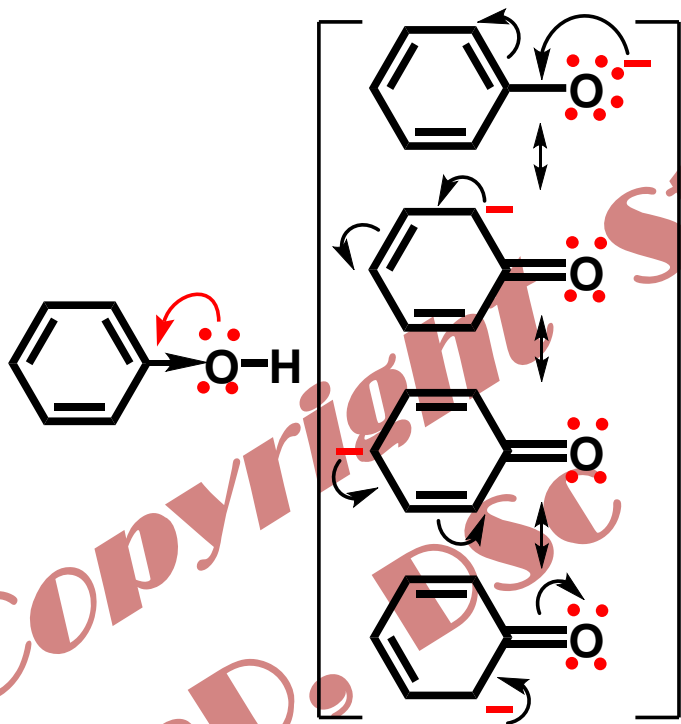
стерично достъпен;
незапречен; солватират
се лесно

Стерично запречен;
солватират се по-трудно

Тиолите и фенолите са значително по-силни киселини от водата (милион пъти! за фенол) и алканолите. Все пак фенолите са много по-слаби киселини от неорганичните киселини, вкл. H_2CO_3 ($\text{p}K_a=3.6$) (без разтворимост на CO_2).

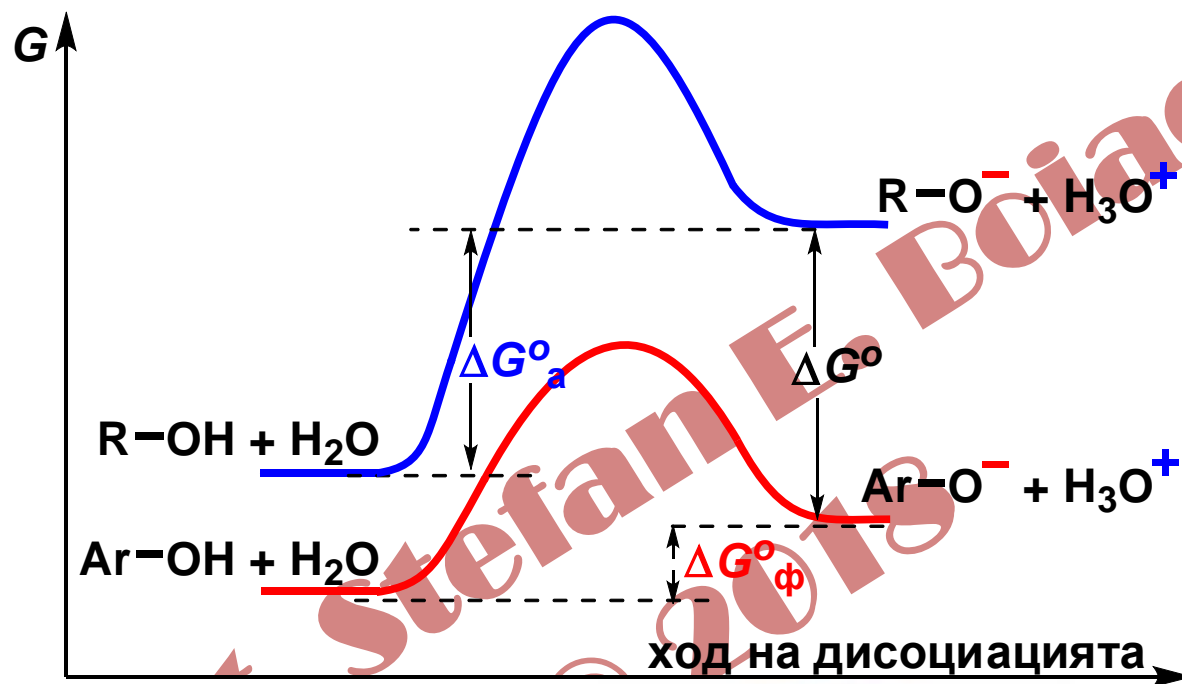
Причината за голямата разлика между феноли и алканоли е фактор б): феноксидният (фенолатен) йон е стабилизирани чрез делокализация на отрицателния заряд в ароматното ядро, *o*- и *p*-

Наличие на електроноакцепторни *o*- и *p*- групи в ядрото способства още повече делокализацията. Затова *p*-нитрофенолът е почти 1000 пъти по-силна киселина от фенола.

Напишете подобни структури с участие на NO_2 в делокализацията на аниона!

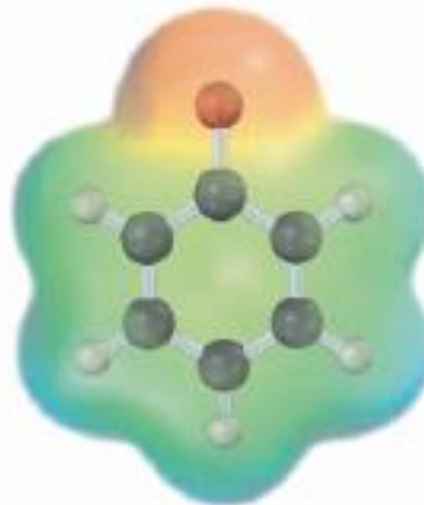
Фенолатният йон е по-стабилен от алкоксидния. Образоването на феноксиден йон изисква по-малка активираща енергия.

CH_3O^- йон със
съсредоточен
върху O атом
отрицателен
заряд.

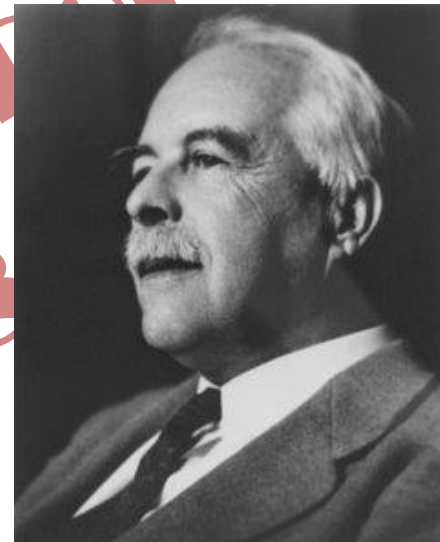
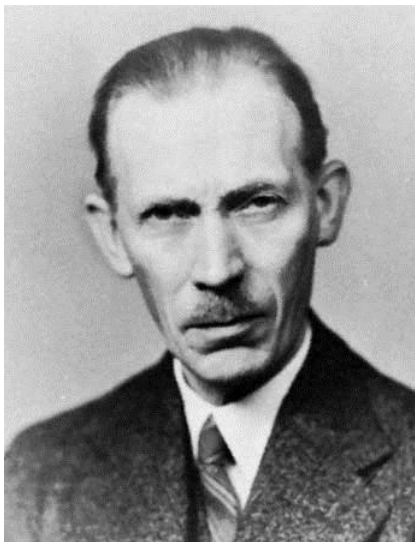
$C_6H_5O^-$ йон с
делокализиран
заряд (не
толкова
почервенял O).

Киселини и основи в неводна среда

Едно своеобразно “излизане от кутията” на униформеното мислене – само във водни разтвори!

И в двете дефиниции на Brønsted-Lowry (Брьонстед-Лоури или Лаури), и на Lewis (Люис) думата “вода” въобще не фигурира.

Йоханес Брьонстед   Томас Лоури

Джилбърт Люис

Още в Тема 04, Алкани, споменахме карбениев йон, R_3C^+ и Гриняров реактив, $RMgX$. Карбениевият йон е много силна Люисова киселина, карбанионът R^- е спрегната основа по Брьонстед-Лоури на изключително слаба $C-H$ киселина. И двете форми не могат да съществуват във вода. **Защо?**

Защото са прекалено силни, съответно, киселина и основа.

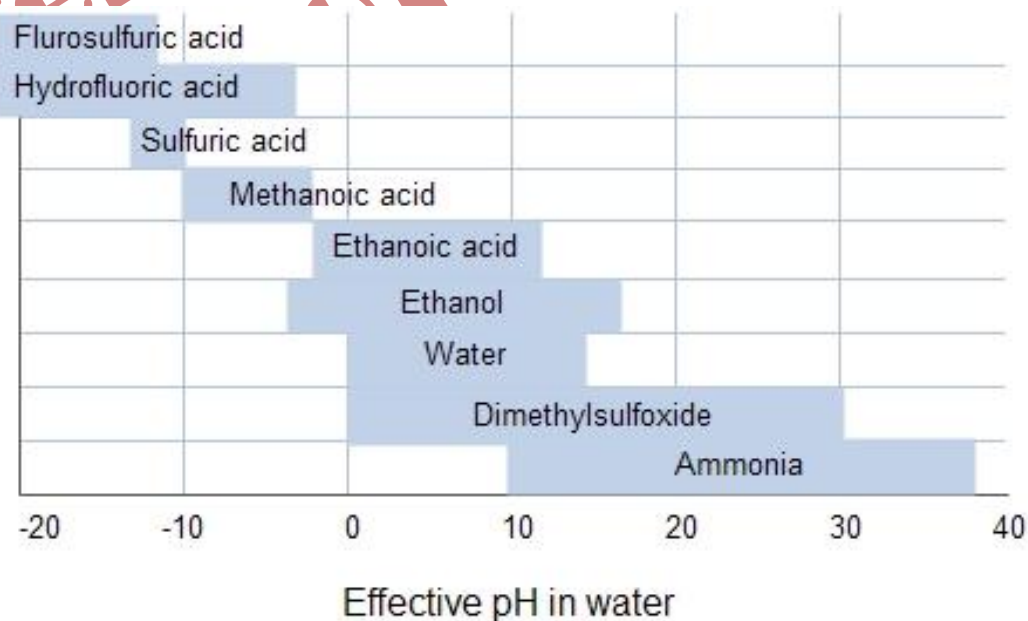
Най-силната възможна съществуваща във вода киселина е H_3O^+ и най-силната възможна съществуваща във вода основа е OH^- .

Логично обосновано обяснение – от Вас!

Всъщност всеки разтворител проявява т.н. “изравняващ ефект” по отношение силата на киселини и основи, разтворени в разтворителя.

Силата на една силна киселина е ограничена (“изравнена”) от основността на разтворителя. Силата на една силна основа е ограничена от киселинността на разтворителя.

Пример: много силната основа амиден йон, NH_2^- , съществува спокойно в т. NH_3 (pK_a 33), но във вода е толкова добра основа, колкото NaOH .

В органичната химия се срещат съединения, чиито стойности на pK_a (съответно на pK_b) са в много широк диапазон – изключително силни основи, както и много силни киселини.

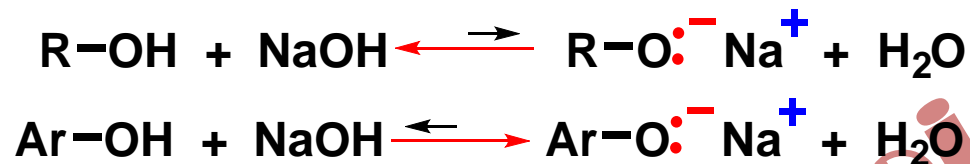
Те не могат да съществуват във воден разтвор.

Повечето химични реакции се провеждат в органичен разтворител, който в много случаи трябва да е изсушен напълно, тъй като дори следи от вода биха попречили вследствие киселинно-основна реакция с реагент, интермедиат или продукт. Някои продукти, дори търговски, напр. $n\text{-BuLi}$, се предпазват старателно от въздух и влагата в него – под сух инертен газ, N_2 , Ar.

Бутиловият анион в бутиллития е спрегната основа на много слабата киселина – бутан. Следователно анионът е много силна основа и нуклеофил. С бутиллитий, Гринярови реагенти и подобни съединения не може да се работи във вода, алкохоли, феноли и подобни, които имат подвижен, киселинен H атом.

Натриев метоксид (метанолат) не може да се получи във водна NaOH, но натриев феноксид (фенолат) се образува с NaOH във водна среда.

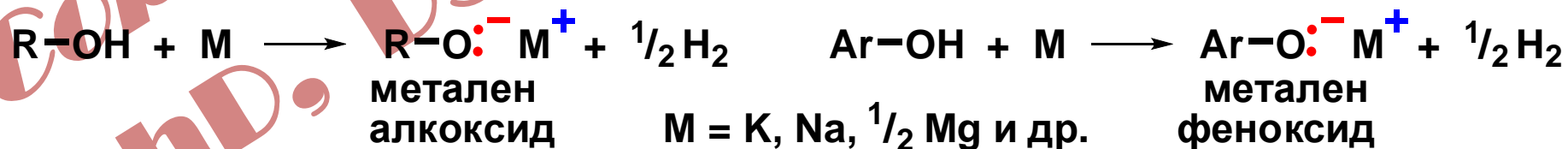

Обяснение: като много по-слаба киселина, метанолът има по-силна спрегната основа, CH_3O^- (от $\text{C}_6\text{H}_5\text{O}^-$), която ще депротонира водата.

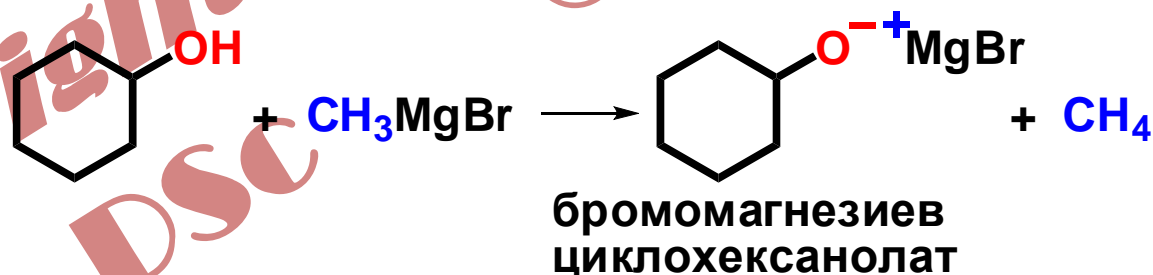
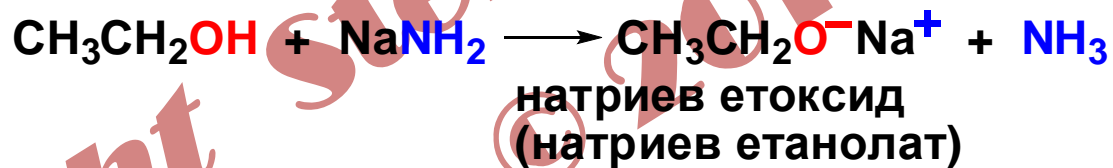
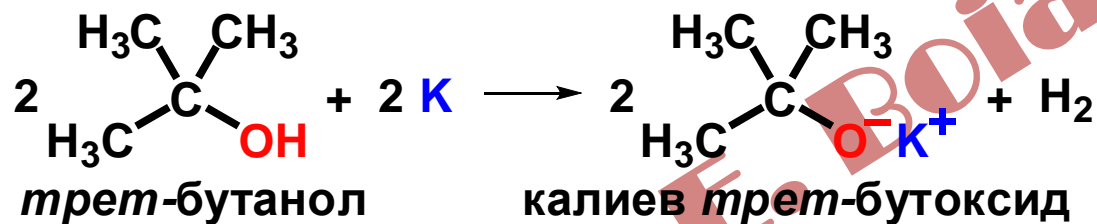
Алкоксидите са умерено силни основи и се използват като реагенти в органичния синтез.

Наименованията на алкоксидите се образуват като се добави окончанието **-ат** към името на алкохола, напр. **етанолат**.

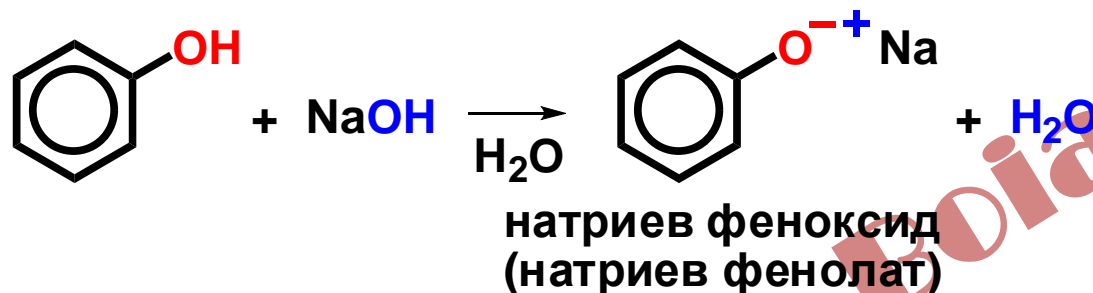
Алкоксиди се генерират от алкохоли и алкален метал.

Алкоксиди се получават също от алкохоли с използване на по-силни основи от RO^- , напр. натриев хидрид, натриев амид, Гриняров реагент.

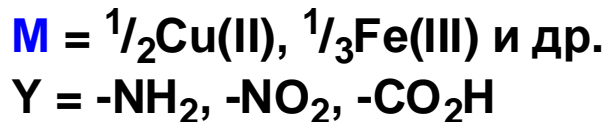
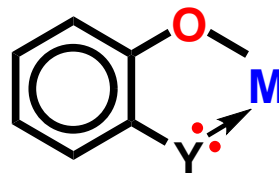
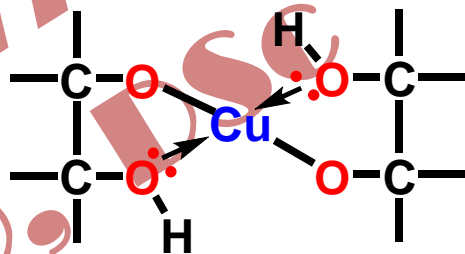

Киселинно-основната реакция на феноли с NaOH / H₂O дава феноксида поради значителната киселинност на фенолите.

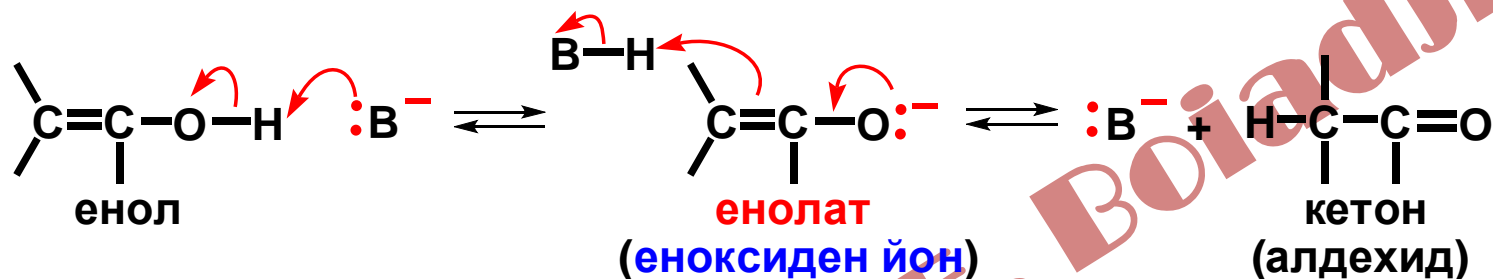

Подобна на показаната сол е по-разтворима във вода от неутралното съединение. Затова реакцията се прилага за разделяне на фенолен продукт от неутрални примеси, чрез проста екстракция с воден разтвор на NaOH, последвана от подкиселяване.

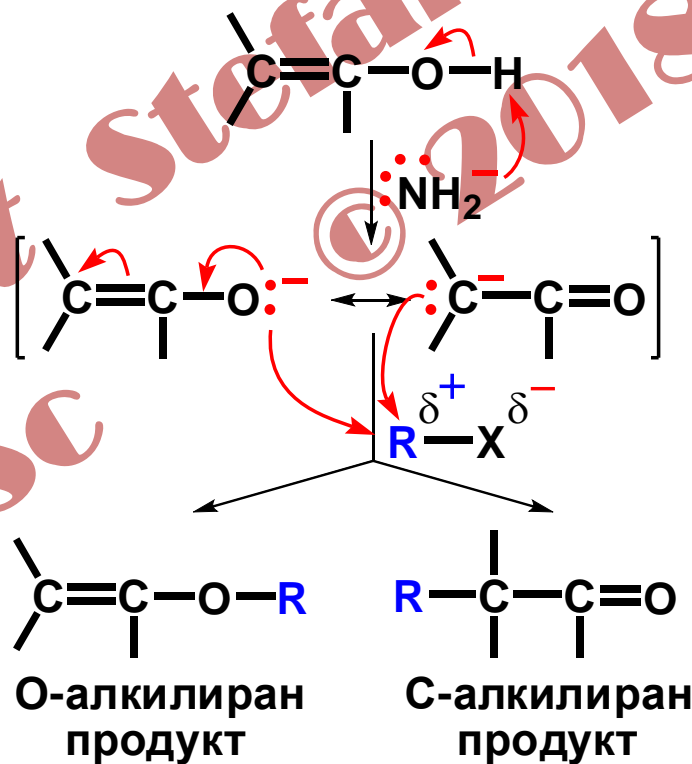
Поливалентни алкохоли и феноли с електронакцепторни заместители образуват комплексни соли с преходни метали.

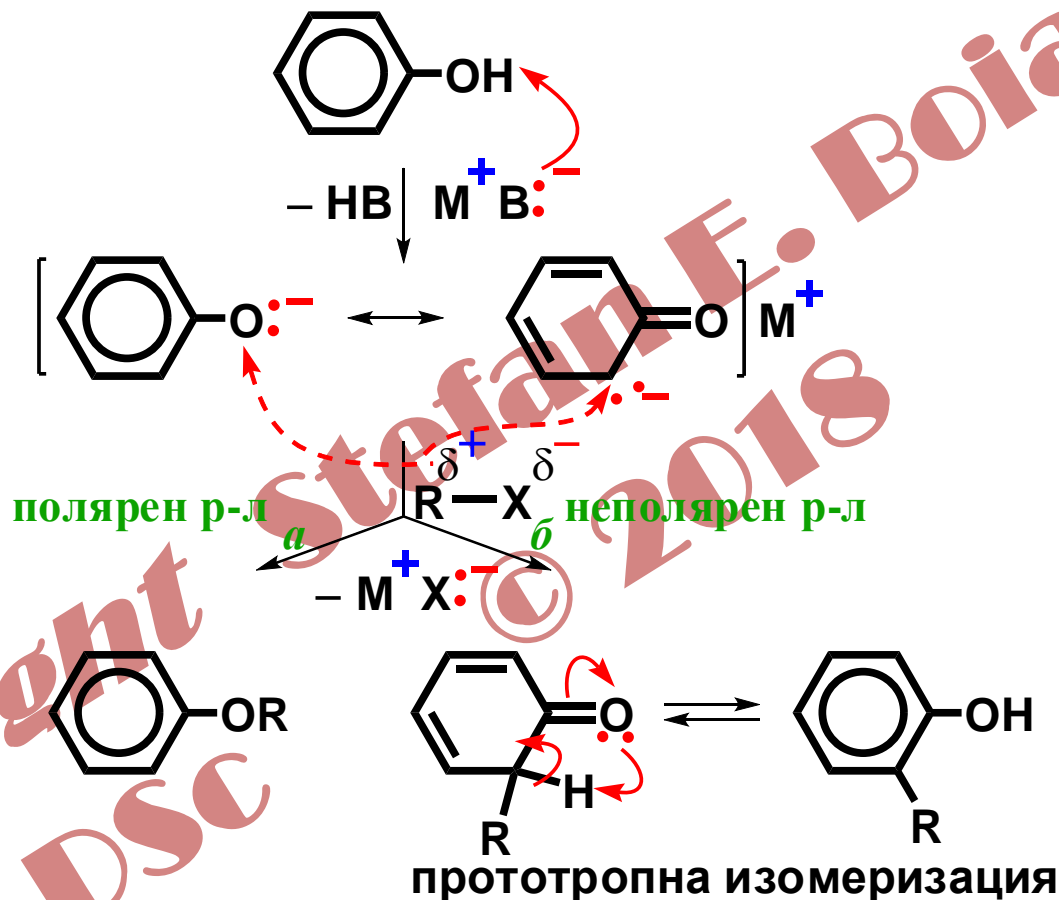
В еноли (алкеноли) и феноли е възможно кето-енолно равновесие (повече в Тема 25); трансформацията се катализира както от основа, така и от киселина.

Енолатният йон е стабилизирани чрез делокализация и се използва като синтон в S_N2 реакции, напр. с алкилхалогениди.

Фенолатен йон също може да се алкилира по кислорода или по о-въглерода. О-Алкилирането на фенолат има индустриално приложение за синтез на детергенти.

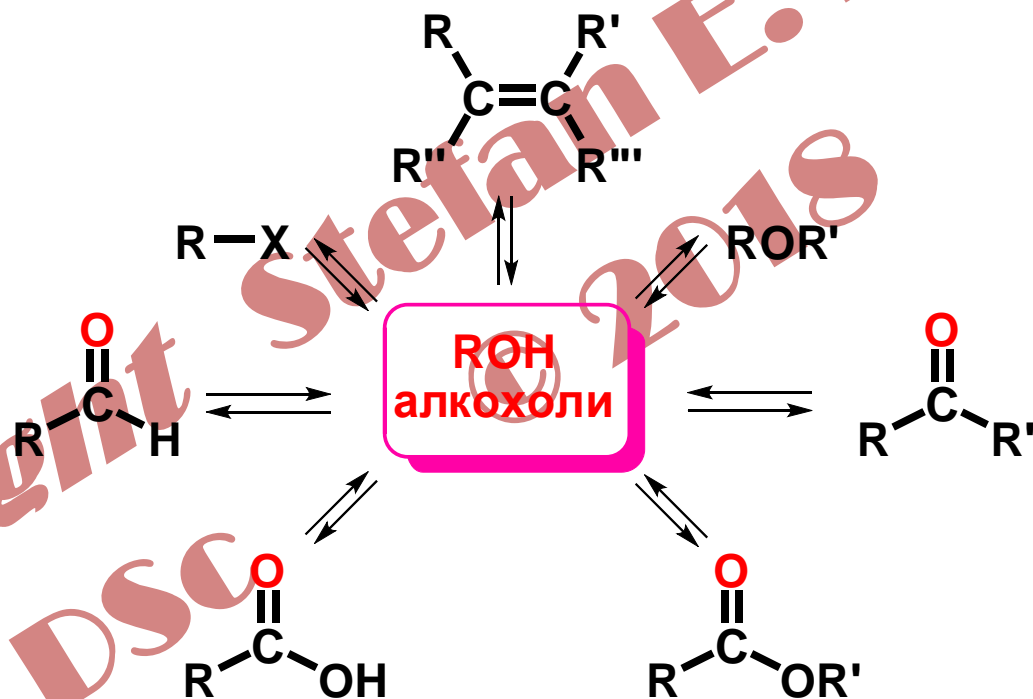

Copyright
PhD, DSC

Stefan F. Boiadjiev, 2018

Синтез на алкохоли

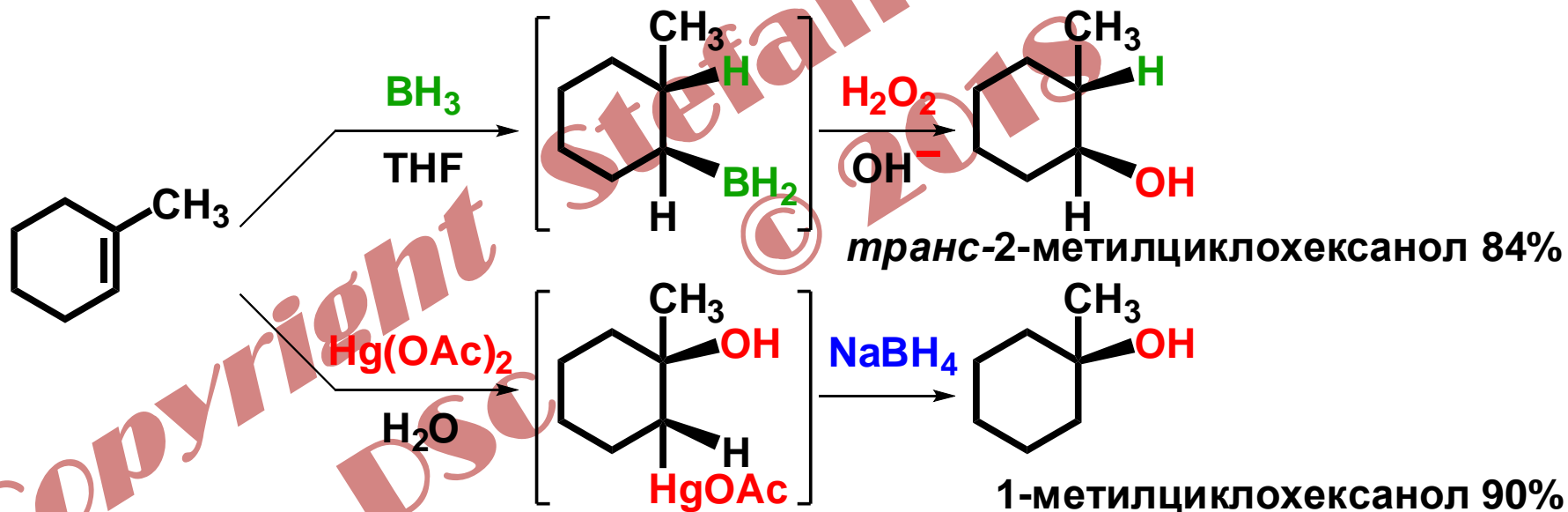
Тъй като алкохолите заемат централно място в органичната химия, и като реагенти, и като сложни продукти, те могат да се синтезират по много разнообразни начини от широк набор изходни съединения (и се превръщат в тях).

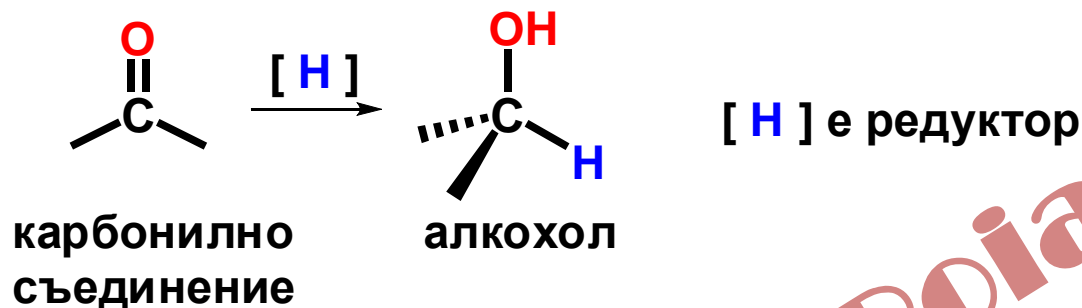
Хидратиране на алкени (Тема 06)

Директното хидратиране в присъствие на киселина не е предпочетена реакция в лаборатория. По-добри са два индиректни метода:

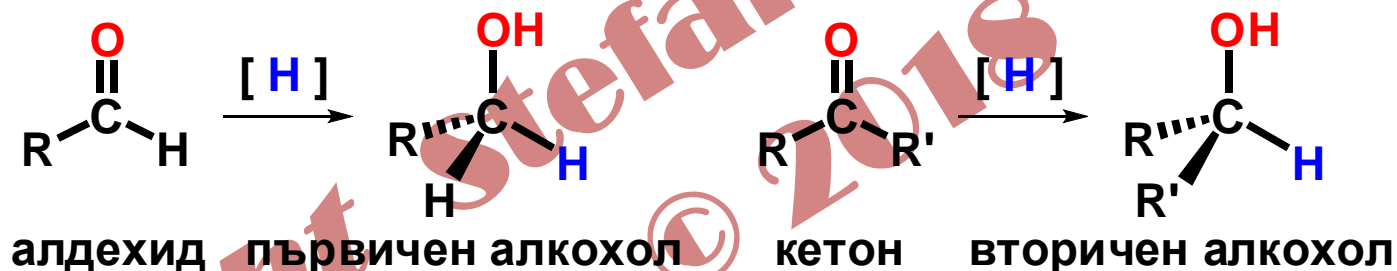
- хидробориране-окисление, анти-Марковников, *син*-продукт;
- хидроксимеркуриране-демеркуриране, продукт по Марковников

Редукция на карбонилни съединения

Алдехидите се редуцират лесно до първични алкохоли, а кетоните дават след редукция вторични алкохоли.

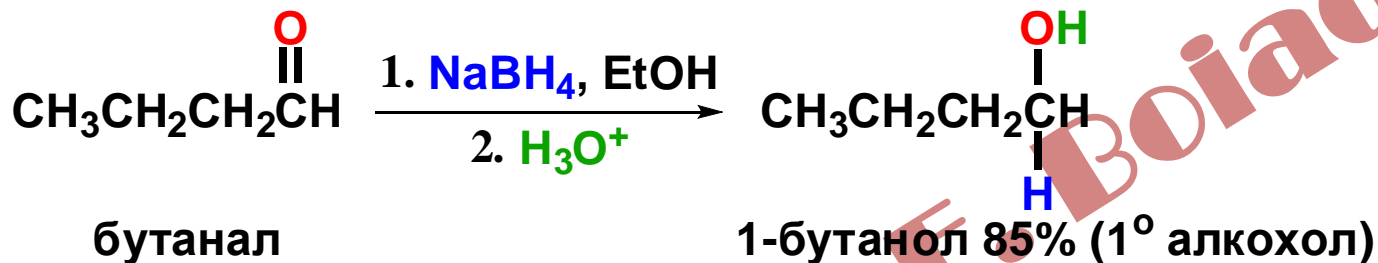

Известни са дузини реагенти, които могат да играят ролята на $[H]$. В лабораторни условия, добри редуктори са комплексните хидриди – натриев борохидрид, NaBH_4 (твърд, стабилен на въздух, сравнително безопасен) и литиевоалуминиев хидрид, LiAlH_4 (много по-реактивен и опасен).

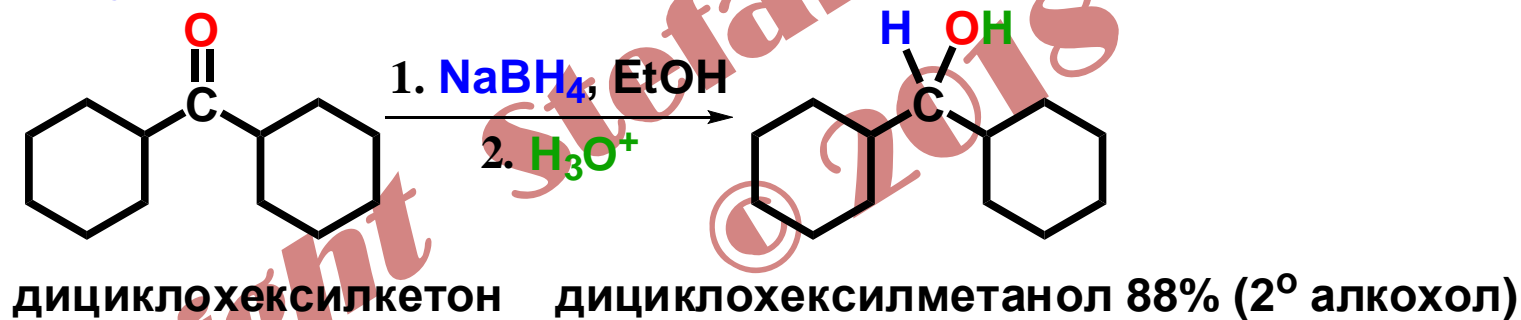

Редукцията с NaBH_4 може да се проведе дори във вода или алкохол.

Редукция на алдехид

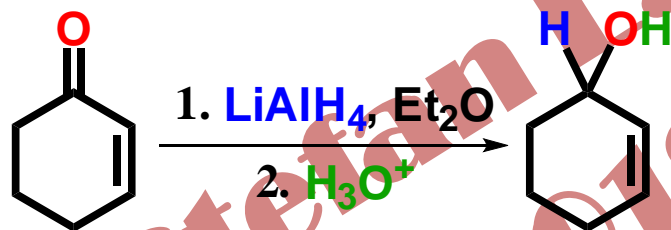

Редукция на кетон

Един хидриден йон (H^-) се прехвърля към субстрата, вторият водороден атом (H) идва след хидролиза (quench, гася реакцията).

Литиевоалуминиевият хидрид е много реактивоспособен и редуцира успешно, освен алдехиди и кетони, също по-окислени съединения, като карбоксилни киселини и техни естери. Литиевоалуминиевият хидрид е огнеопасен и взривоопасен, но поради високата си реактивност се прилага често в сух разтворител. Гасенето на реакцията трябва да е много внимателно.

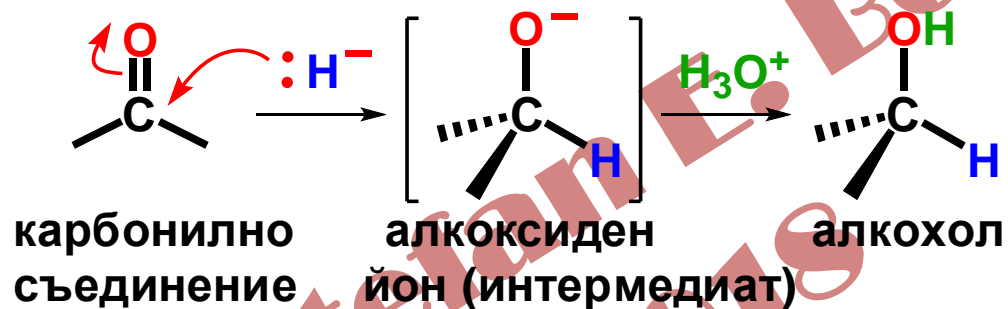
2-циклохексенон

2-циклохексенол 94%

Copyright
PhD, DSC

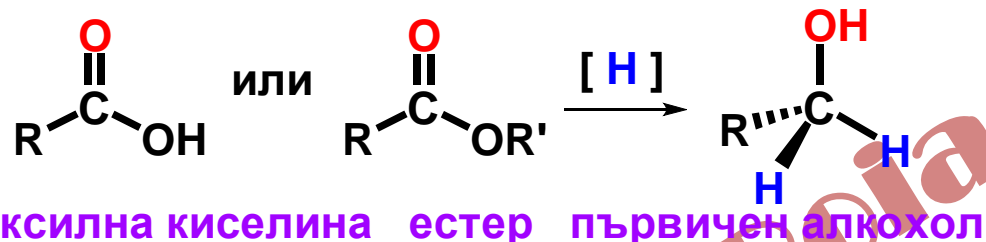
Механизмът на тези редукции, най-общо, се приема като еднакъв: първо нуклеофилният хидриден йон (H^-) се присъединява към положително поляризиран и електрофилен карбонилен въглероден атом с образуване на алкоксиден йон. Той се протонира чрез прибавяне на H_3O^+ .

Подобна редукция на алдехиди или кетони (пируват до лактат) се извършва в живите организми. Доставчикът на хидрид (естествено не е същият “свободен хидриден йон”) е коензимът NADH или NADPH .

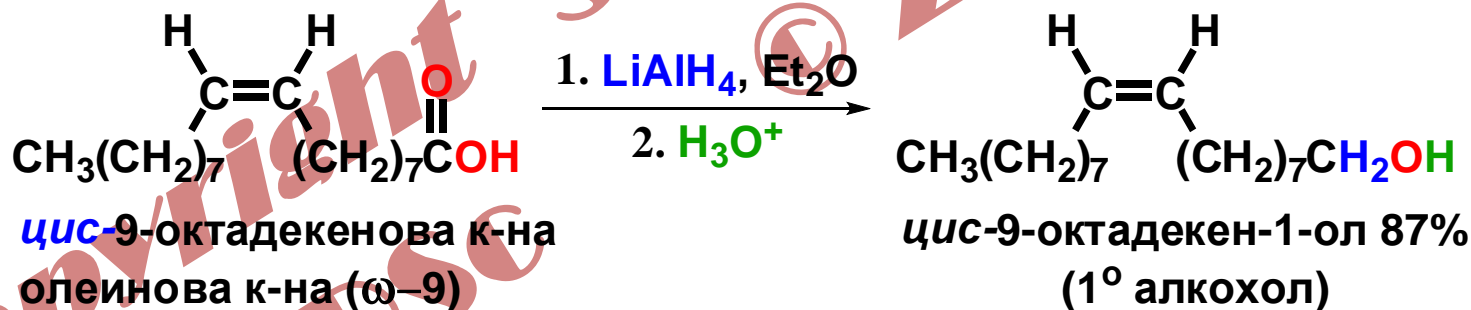
Редукция на карбоксилни киселини и техни естери

Те се редуцират до първични алкохоли.

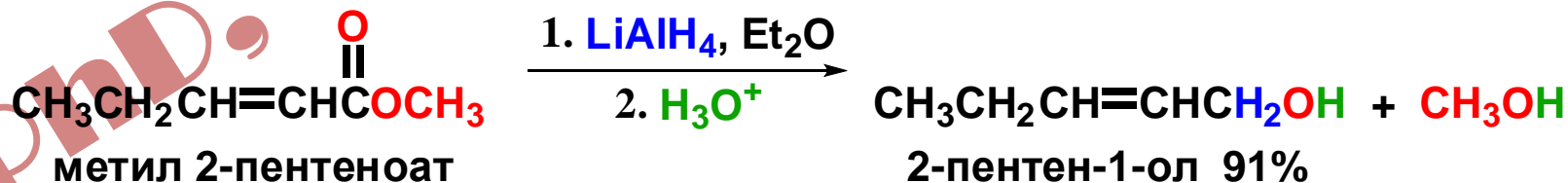

Тези реакции са по-бавни от редуциите на алдехиди и кетони. NaBH_4 редуцира естери много бавно и не реагира с киселини (но комплексът диборан·THF ($\text{BH}_3 \cdot \text{THF}$) редуцира селективно карбоксилна група в присъствие на естерна). Обикновено за тези редукции се използва LiAlH_4 с пренос на 2 H.

Редукция на карбоксилна к-на

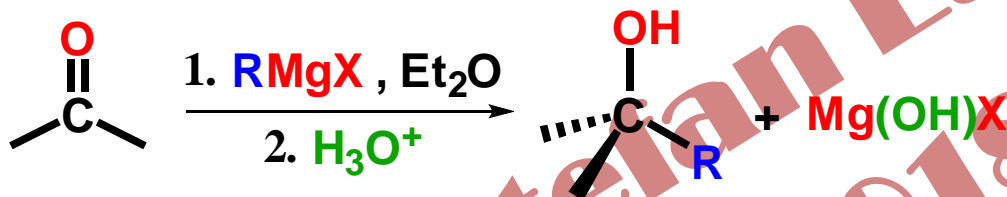
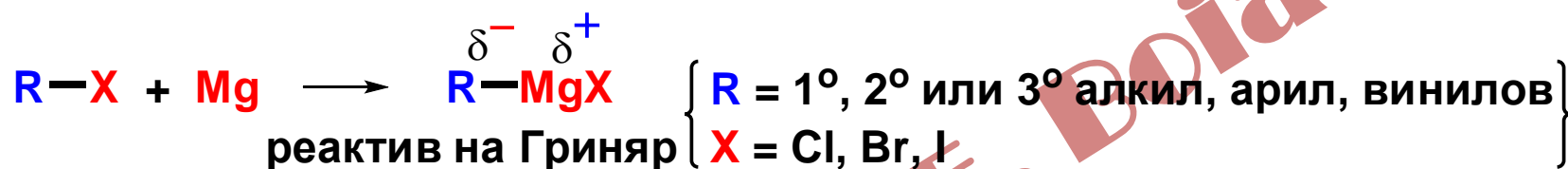

Редукция на естер (алкилкарбоксилат)

Алкохоли от Гринярови реагенти и карбонилни съединения

Присъединителната реакция на Гринярови реагенти (RMgX) към карбонилната група в алдехиди и кетони води до алкохоли.

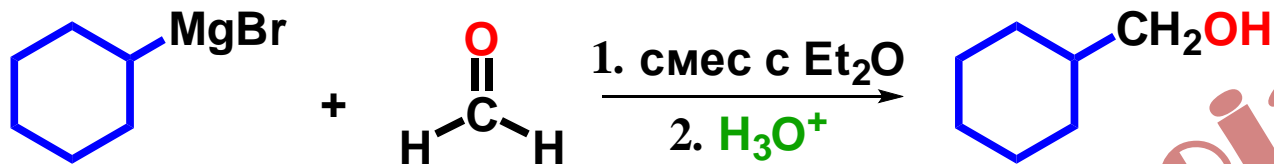

Карбанионният нуклеофил ($\text{R}:\text{MgX}$) се присъединява към $\text{C}=\text{O}$ както хидридния йон ($\text{H}:\text{MgX}$). Възможно е подобно присъединяване към $\text{C}=\text{O}$ на органолитиеви и други органометални съединения.

Реакцията с формалдехид дава първичен алкохол, с алдехид – вторичен, с кетон – третичен алкохол.

Примери:

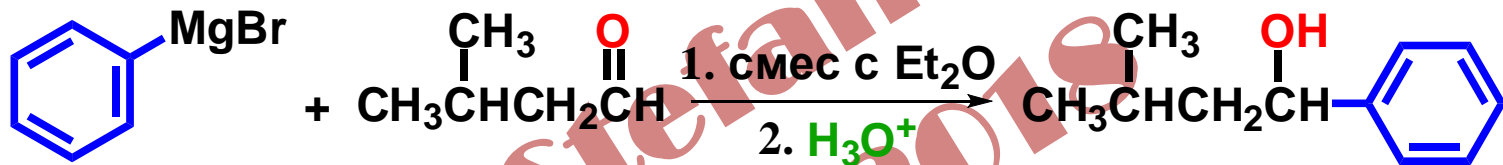
Реакция с формалдехид

циклохексил-
магнезиев бромид

циклохексилметанол
65% (1° алкохол)

Реакция с алдехид

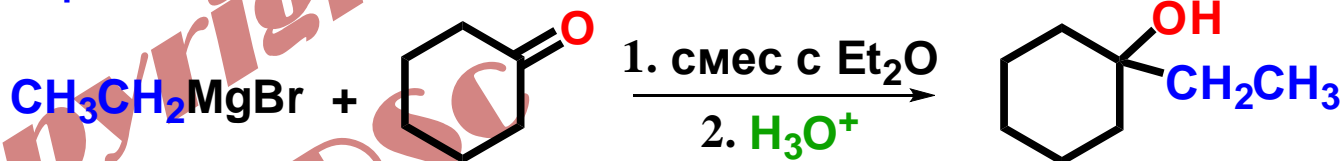

фенил-
магнезиев бромид

3-метилбутанал

3-метил-1-фенил-
1-бутанол 73% (2° алкохол)

Реакция с кетон

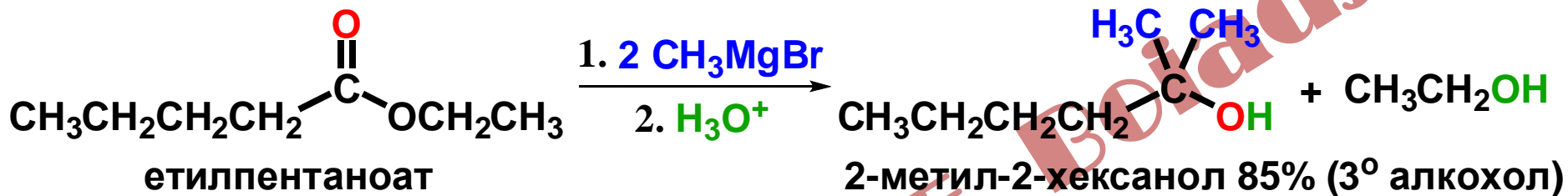
этил-
магнезиев бромид

циклохексанон

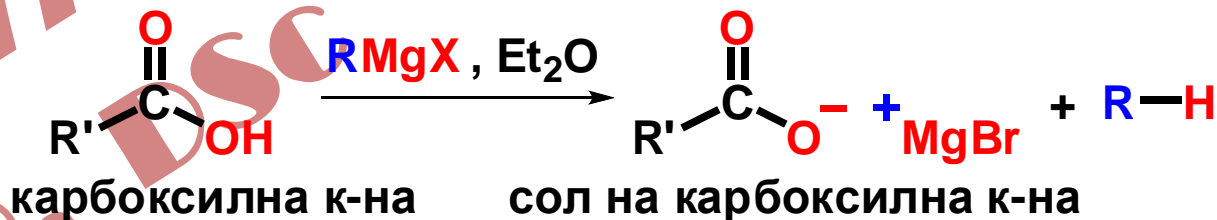
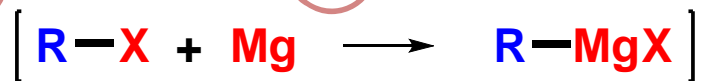
1-этилцикло-
хексанол 89% (3° алкохол)

Естерите реагират с Гринярови реагенти до третични алкохоли с два еднакви заместителя **R** от **RMgX**.

Реакция с естер

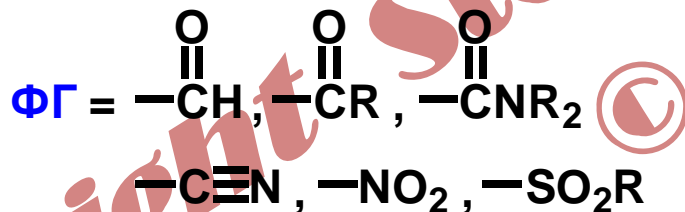
Карбоксилните киселини не дават присъединителни продукти с Гринярови реагенти защото ги протонират (R^- е много силна основа) и разрушават реагента. ! Никой не прави следното:

Гриняровите реагенти и реакциите с тях са полезни, но имат ограничения – кои функционални групи толерират формирането и използването им. Напр., един халогенкетон не може да образува Гриняров реагент защото той би реагирал със себе си. Гринярови реагенти не може да се синтезират когато в халогенопроизводното присъстват ФГ с киселинен Н или ФГ, към които става присъединяване:

Гриняровият реагент се протонира от тези групи

Гриняровият реагент се присъединява към тези групи

Copyright © 2018
PhD, DSC

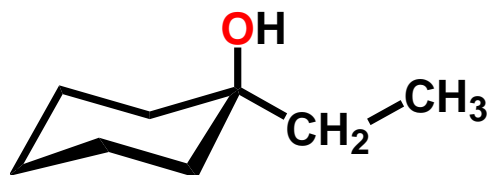
Гриняровият реагент се отнася като нуклеофилен карбанион ($R:^-$), който се присъединява към карбонилното съединение (Тема 19), както хидриден йон ($H:^-$). Междинният алкоксиден йон се протонира от H_3O^+ след реакцията.

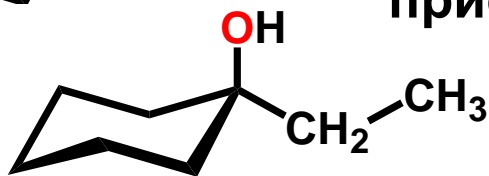
Задача: Да се синтезира
показаното съединение
използвайки Гринярова реакция.

1. Пространствената структура се записва в две измерения.

2. Този третичен алкохол се синтезира от
етилмагнезиев бромид, който се
присъединява към кетон – циклохексанон.

1-етилциклохексанол

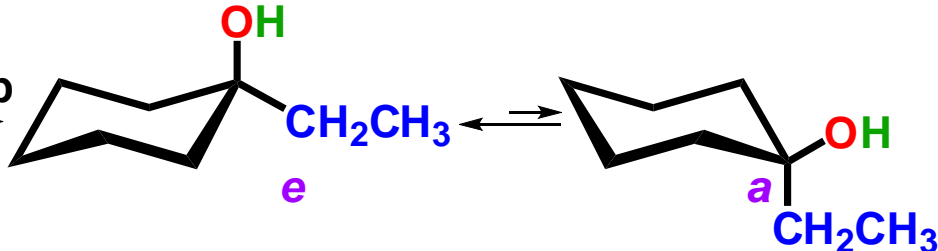
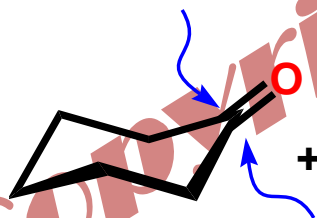
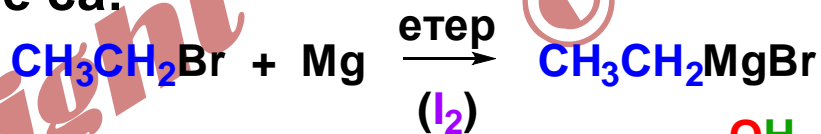

циклохексанон

етилмагнезиев бромид

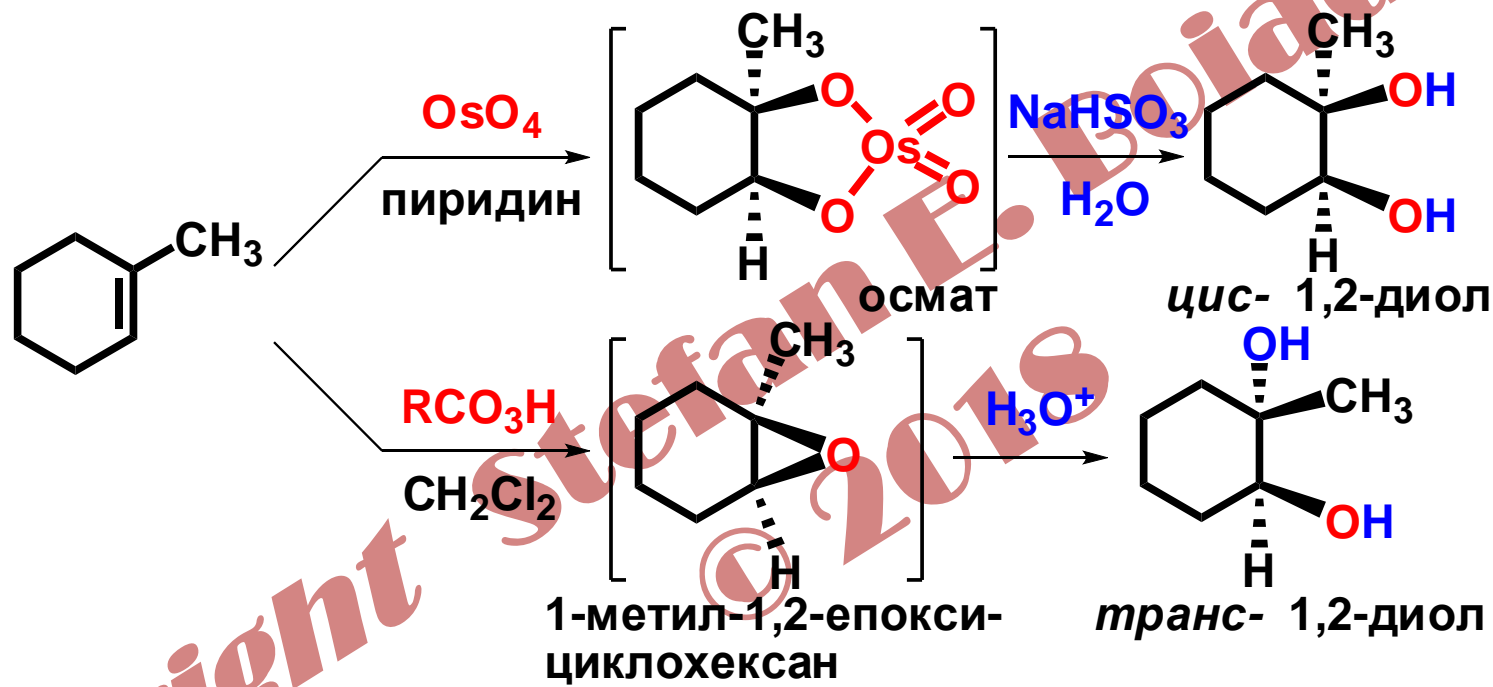
3. Реакциите са:

3. По-обемистата Et група заема предпочетена екваториална
конформация.

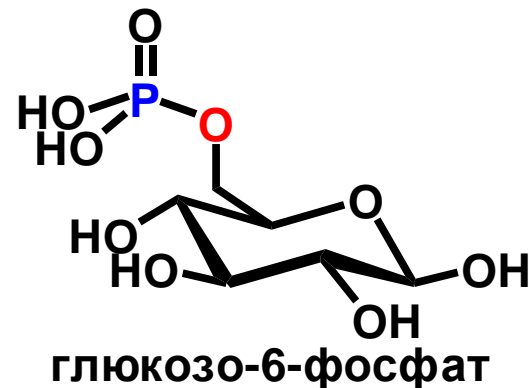
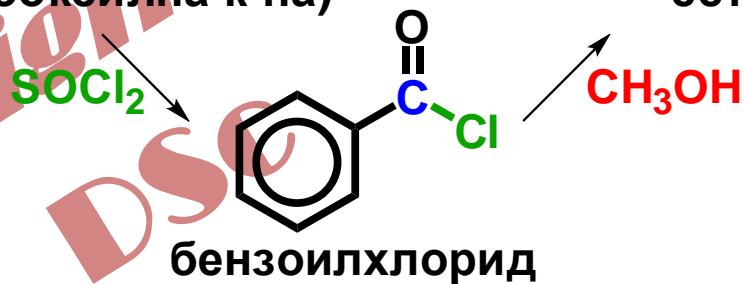
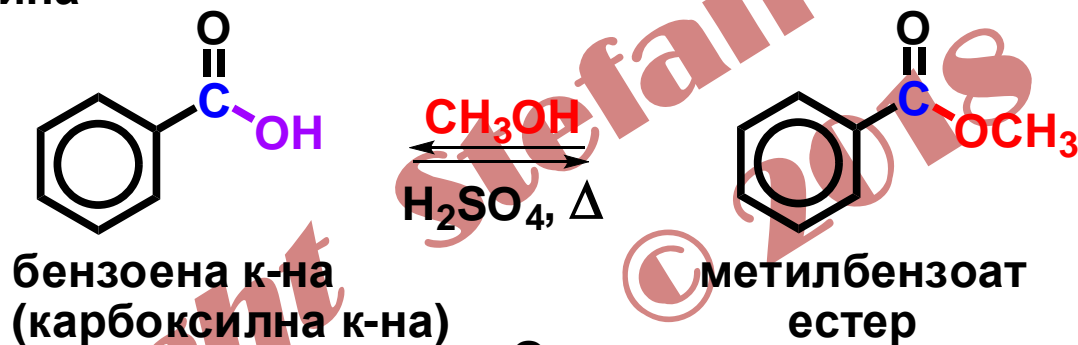
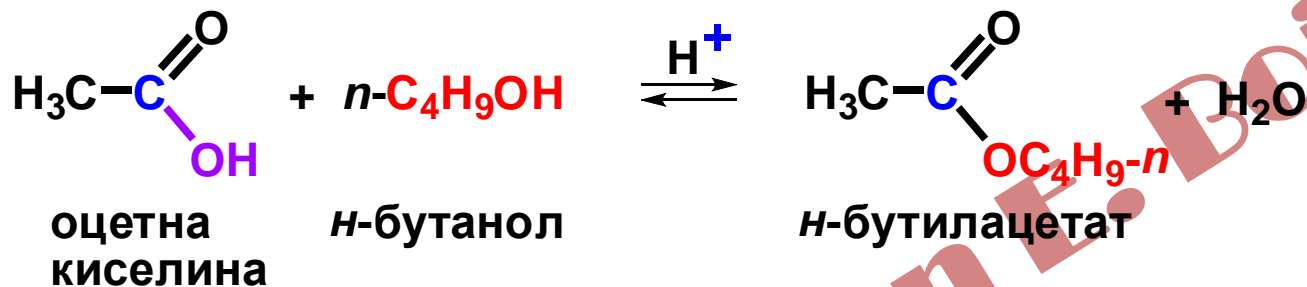
Лабораторно 1,2-диоли се получават чрез директно хидроксилиране на алкен с OsO_4 , следвано от редукция, което дава *цис*-диол. Отварянето на оксиран (епоксид) дава *транс*-диол.

Copyright
PhD, DSC

Химични свойства: естерификация

Реакцията между алкохол и карбоксилна киселина (RCOOH) (или неорганична к-на) или нейно активирано производно (RCOCl) води до естер и се нарича естерификация.

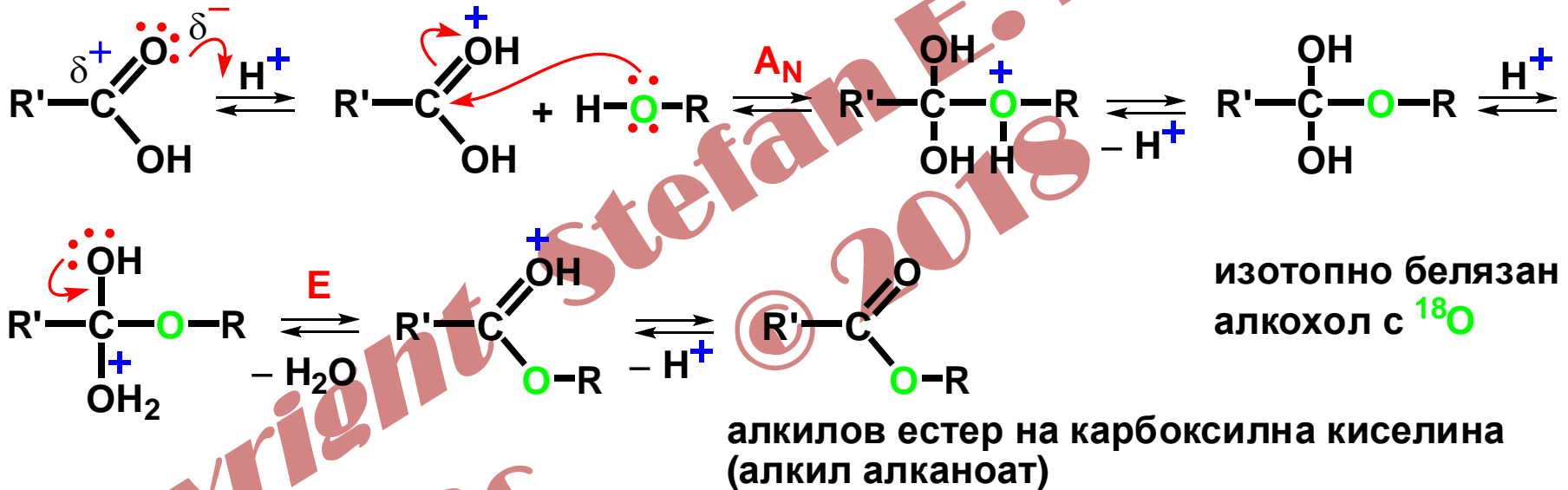
Разкъсва се $\text{O}=\text{C}-\text{OH}$ връзката в киселината и се създава $\text{O}=\text{C}-\text{OR}$ връзка от алкохола.

Механизъм на естерификация (по-подробно в Тема 23)

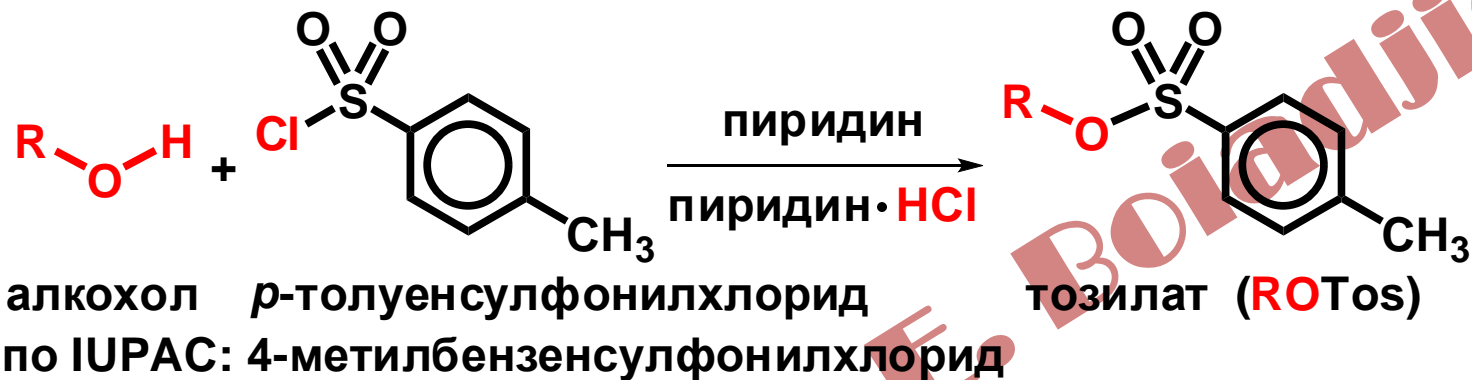
Нуклеофилно присъединяване / елиминиране общо = ацилно нуклеофилно заместване.

Доказан с изотопно белязване в алкохола.

Включва промяна $sp^3 \rightarrow sp^2 \rightarrow sp^3$ на карбоксилния въглерод.

Формиране на естер със сулфонова к-на, най-често **до тозилат**, се прилага когато трябва да се замести –ОН групата.

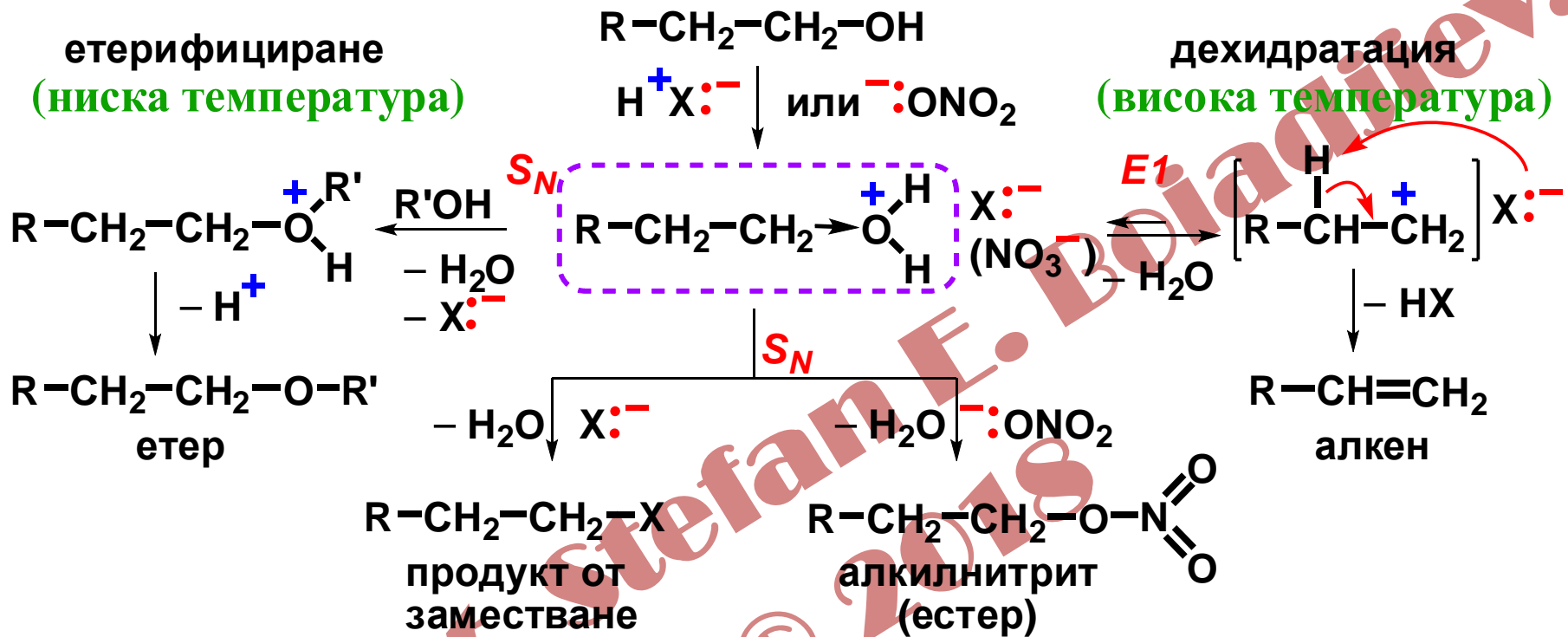

Заместване на –ОН групата

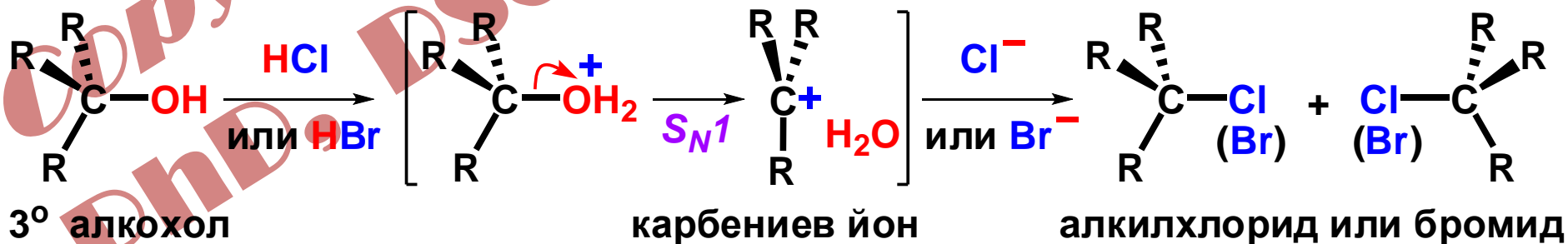
Тези реакции протичат обикновено в кисела среда и се определят от основните (електронодонорни) свойства на кислородния атом.

Първоначално, –ОН групата се протонира до **оксониева сол**. Тя може да участва в няколко конкурентни реакции, в зависимост от природата на въглеродния остатък и условията – естерификация, заместване, елиминиране.

Обща схема на реактивност на оксониева сол:

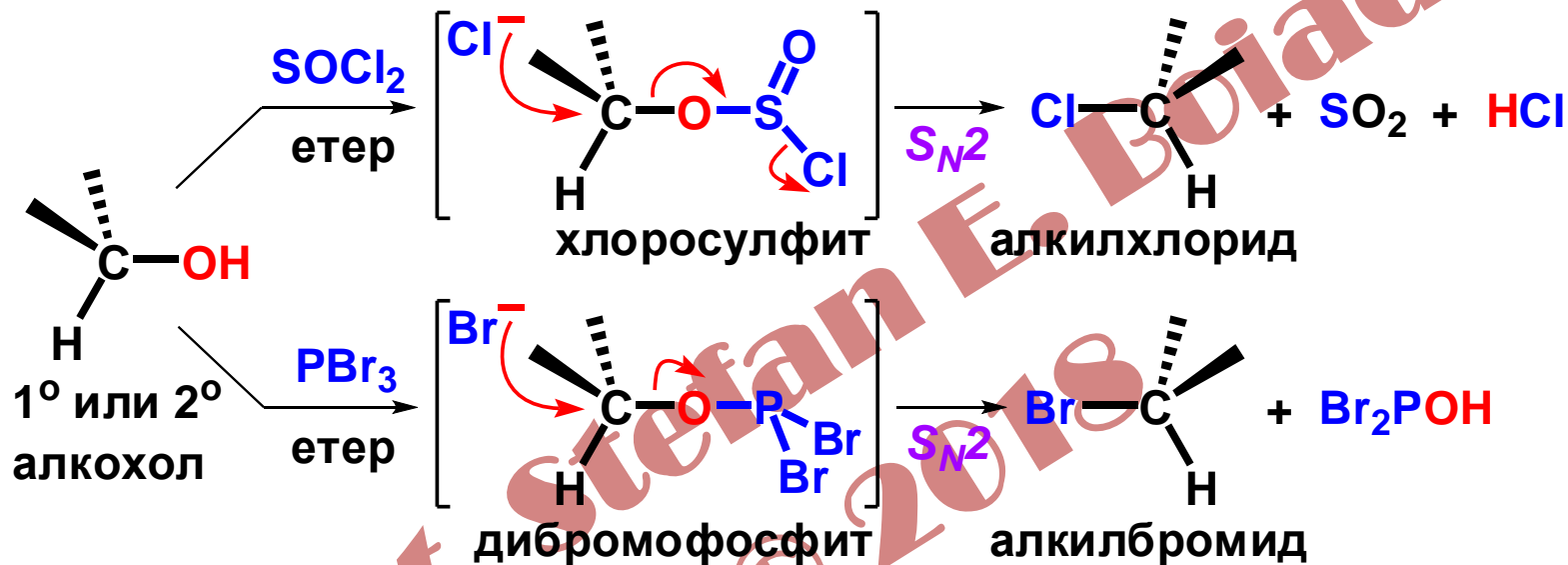

Да се спрем първо на заместителна реакция с X. Третични алкохоли реагират с HCl или HBr при 0°C по S_N1.

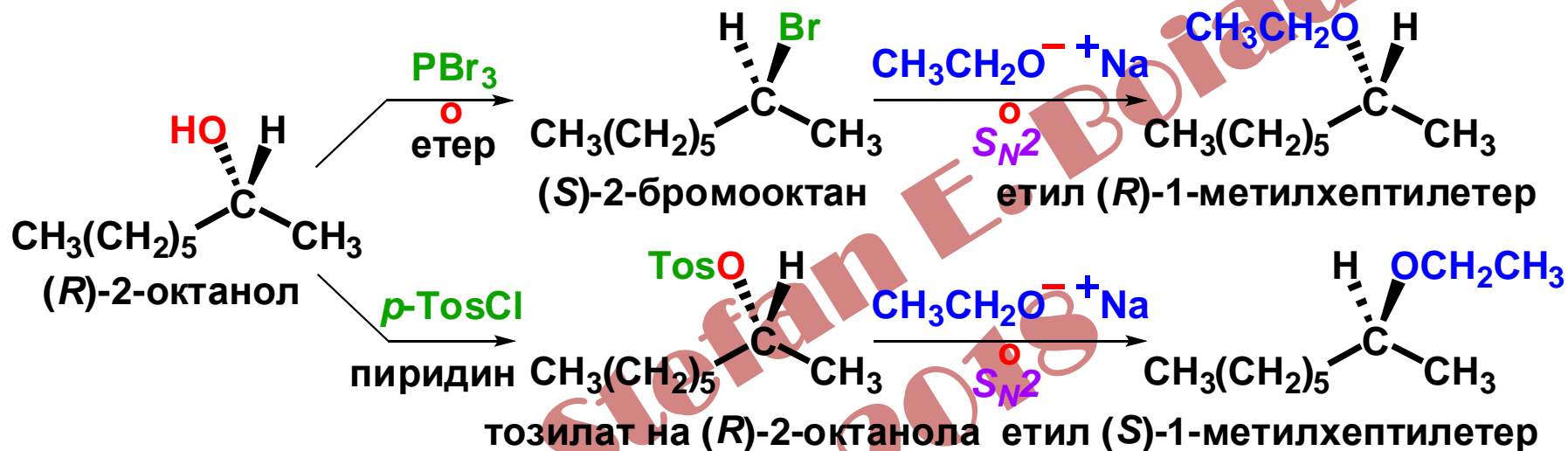

Първичните и вторичните алкохоли са много по-устойчиви към киселина и затова се превръщат в халогениди по S_N2 чрез третиране с тионилхлорид или фосфорен трибромид.

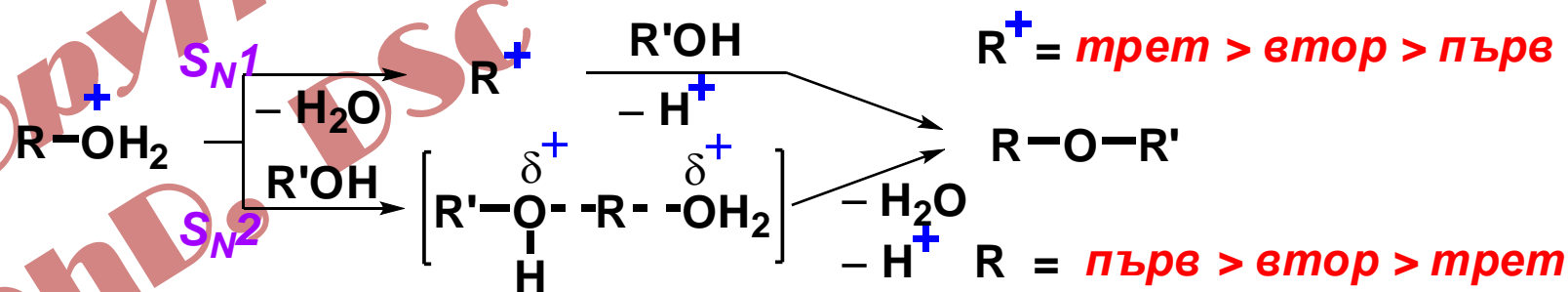
Първата стъпка не засяга конфигурацията. Крайният резултат е обръщане на конфигурацията. Със същата цел се прилага и един тозилат – единично обръщане на конфигурацията по S_N2 реакция.

Схемата илюстрира единично обръщане на конфигурацията през тозилат, но прилагане на **две последователни S_N2 реакции** дават етера със **запазена конфигурация** както на изходния 2-октанол.

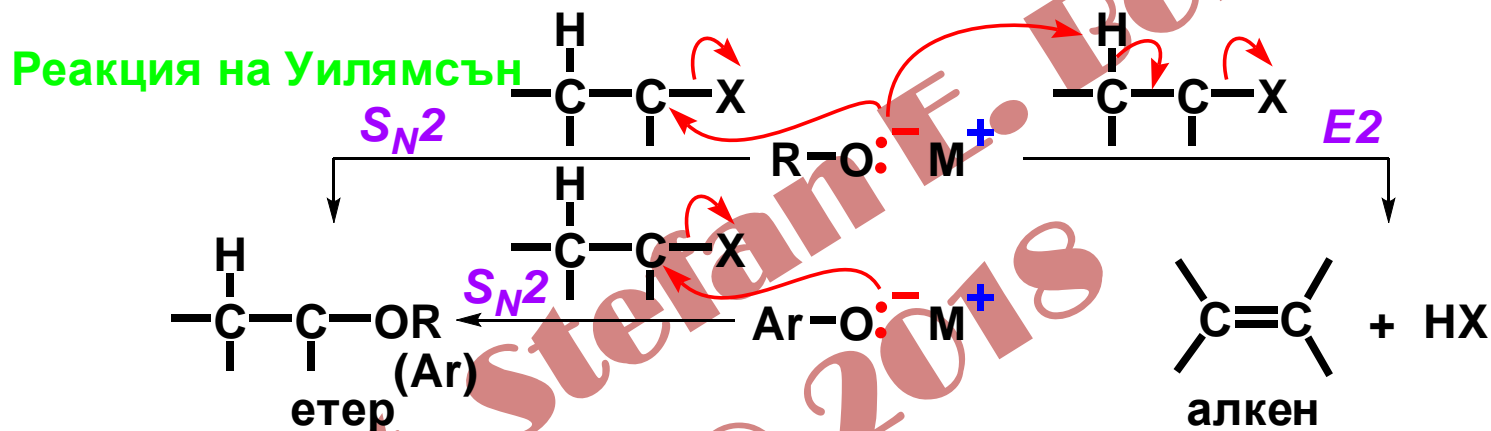

Образуване на етери

Оксониева сол може да реагира с алкохол до етер, $\text{R}-\text{O}-\text{R}'$.

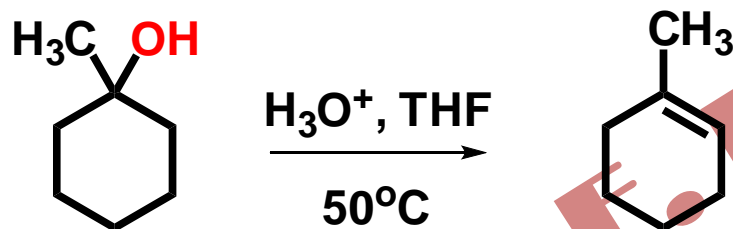
Етери се синтезират също чрез използване нуклеофилността на алкоксиден или феноксиден йон. Той реагира с алкилхалогениди до $R-O-R'$. Ако халогенидът има вицинален водороден атом до X , може да се осъществи конкурентно елиминиране поради основния характер на алкоксида.

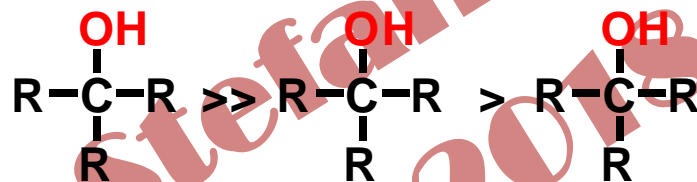
Синтезът на етер от алкилхалогенид и алкоксиден йон се нарича реакция на Уилямсън, Тема 16.

Дехидратация (елиминиране на вода)

Оксониевите соли при загряване елиминират вода, образувайки алкен. Реактантността на алкохолите е в същия ред, както стабилността на карбениевите йони, защото механизмът е $E1$.

1-метилциклохексанол → 1-метилциклохексен 91%

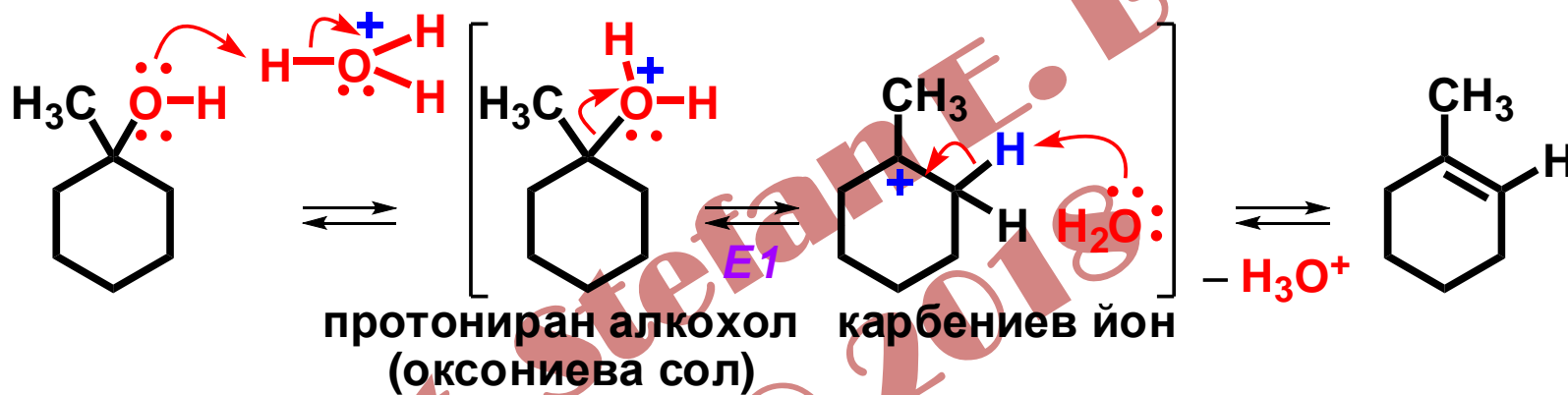
реактивност

Следва се правилото на Зайцев:

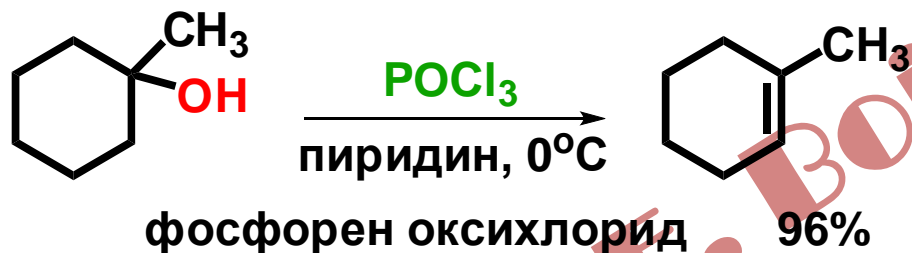

Вторични алкохоли може да се дехидратират, но условията за жестоки, 75% H_2SO_4 , 100°C и други чувствителни групи няма да оцелеят.

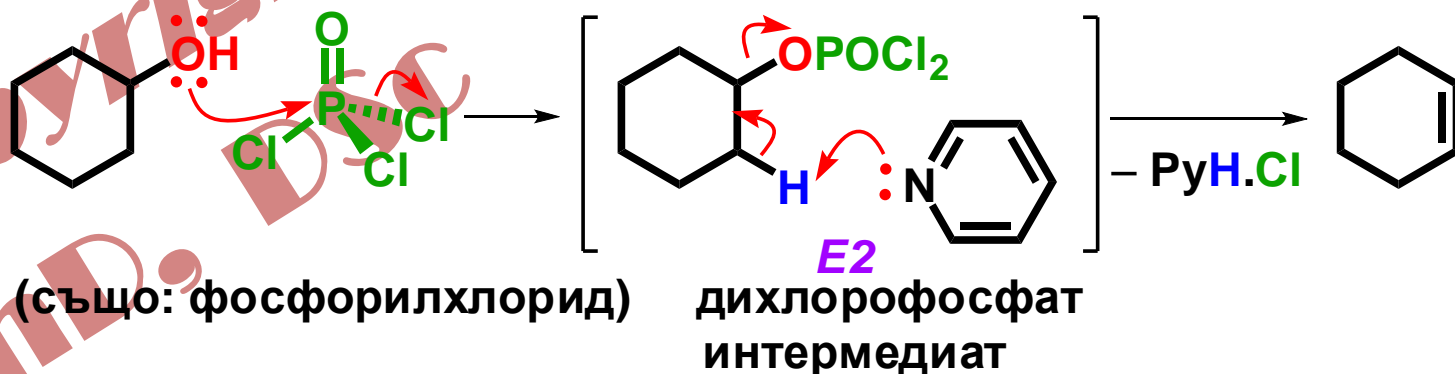
Механизъм:

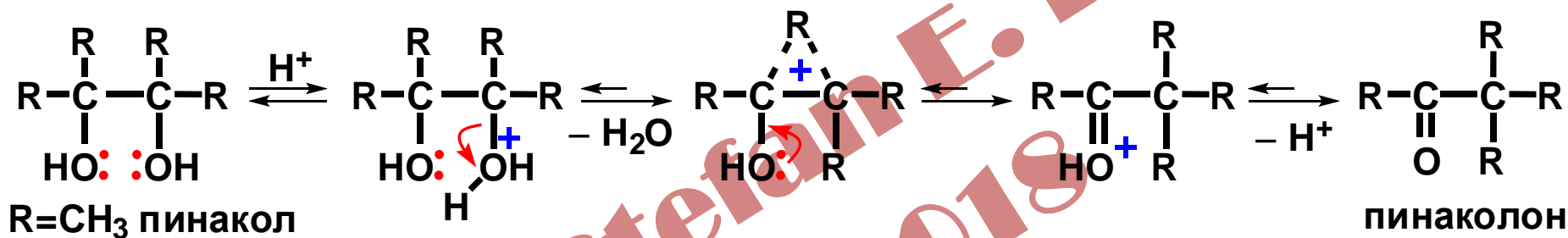
Разработени са много методи за дехидратация в по-меки условия. Напр., фосфорен оксихлорид дехидратира вторични и третични алкохоли при 0°C.

Разликата между този и подобни реагенти и минерална киселина при висока температура идва от различния механизъм. В случая той е *E2*. Тъй като –OH е лоша напускаща група, директно *E2* елиминиране не става. След превръщане в дихлорофосфатна, групата напуска лесно. Пиридинът е основа, която отстранява съседния протон.

В някои от разгледаните S_N1 и $E1$ реакции на алкохоли с междинни карбениеви йони е възможна странична реакция протичаща с прегрупировка на йона. Пример за такава прегрупировка е пинакол-пинаколоновата прегрупировка.

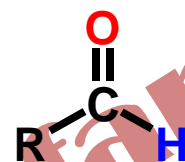
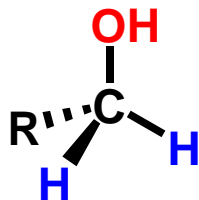
Copyright
PhD, DSC

Stefan E. Boranjiyev,
© 2018

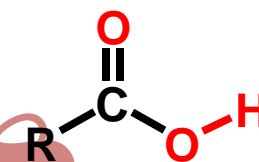
Окисление на алкохоли

Алкохолите са ценни изходни съединения за синтез на алдехиди или кетони чрез окисление. **Първичен алкохол се окислява до алдехид или карбоксилна киселина, вторичен – до кетон, а третичен обикновено не реагира.**

първичен алкохол

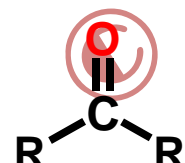
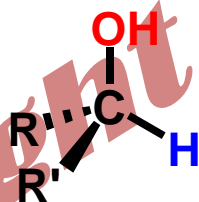
алдехид

карбоксилна к-на

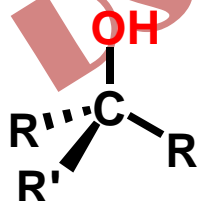
трудно да се спре

вторичен алкохол

кетон

третичен алкохол

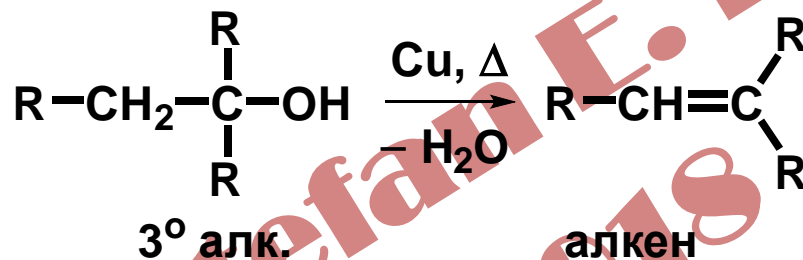
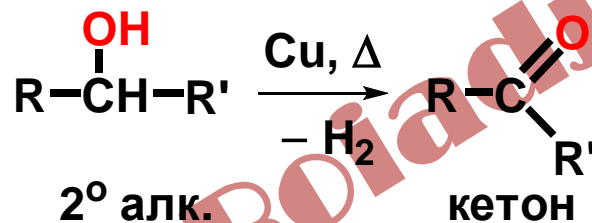
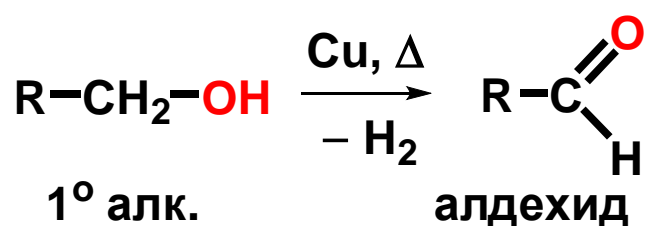

Няма реакция

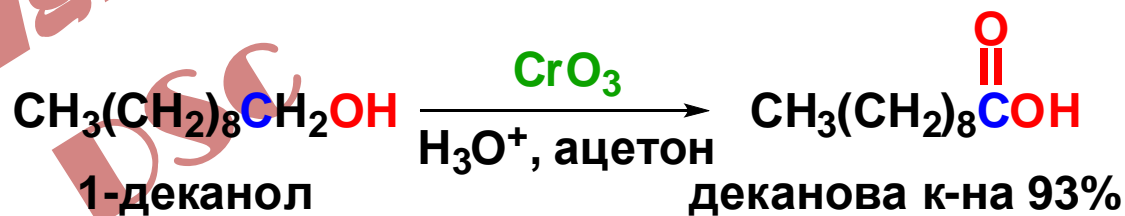
където [O] е окислител

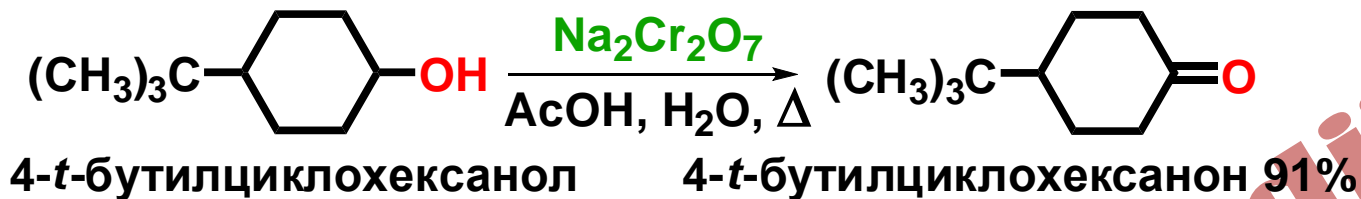
Окислението може да протече като **дехидриране**. Отнемането на два водорода е типично за биохимични окисления.

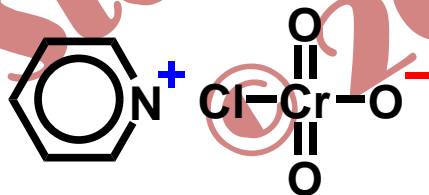
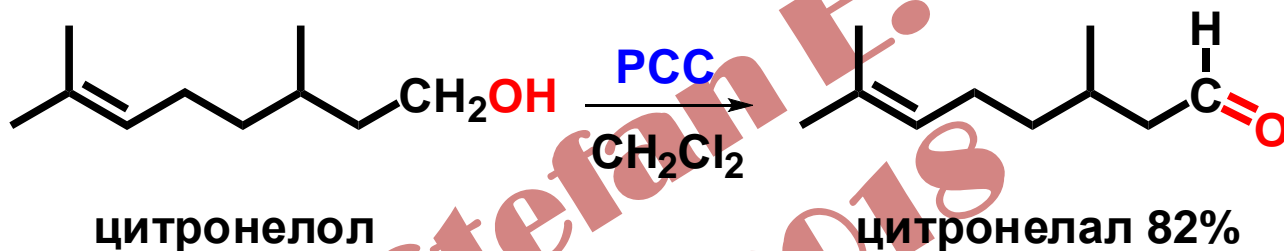
Дузини окислителни може да се прилагат в зависимост от конкретния случай, напр. KMnO_4 , CrO_3 , $\text{Na}_2\text{Cr}_2\text{O}_7$.

(не може да се спре до алдехид с такъв мощен окислител)

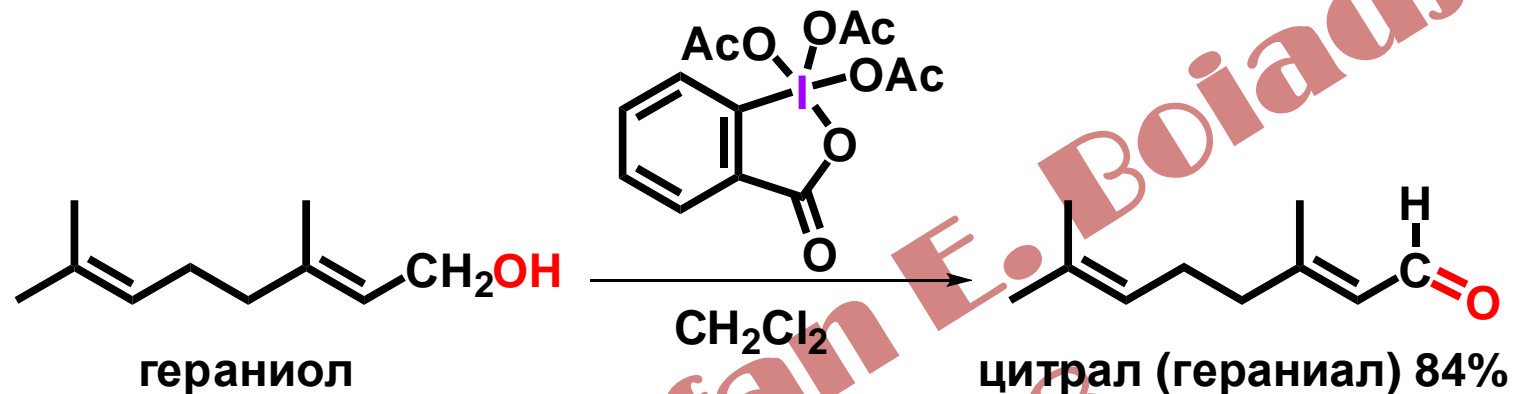
Разтворим в органични разтворители окислител съдържащ Cr (VI) е **пиридиниев хлорохромат (PCC)**.

PCC = пиридиниев хлорохромат

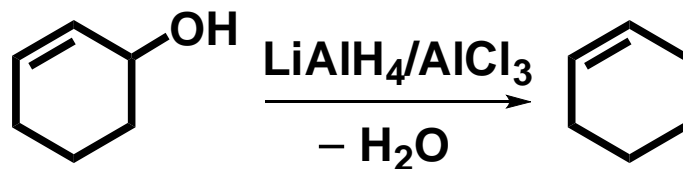
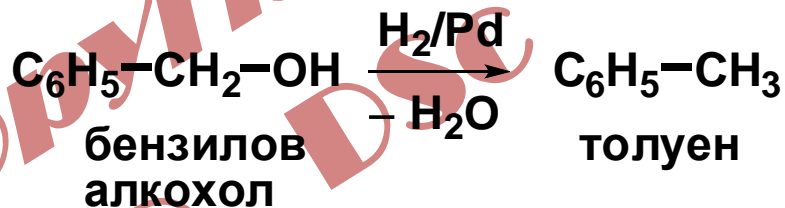
Copyright
PhD, DSC

Хипервалентен йод, I (V), е окислителят в перйодината на Дес – Мартин. И с него, и с PCC, окислението на първичен алкохол може да се спре до алдехид.

Дес - Мартин перйодинат

В лабораторни условия хидроксилната група може да се отстрани с активни редуциращи реагенти.

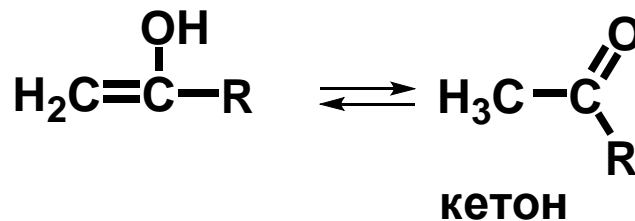
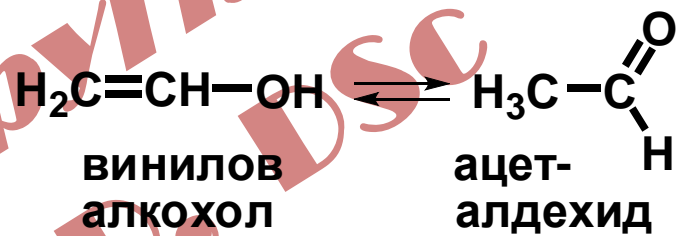

Реакции във веригата

Класическа аналитична реакция доказваща структурния фрагмент $-\text{CH}(\text{OH})\text{CH}_3$ е **йодоформната реакция**. Алкохоли с тази групировка дават с натриев хипойодид (окислител) в алкална среда жълта утайка.

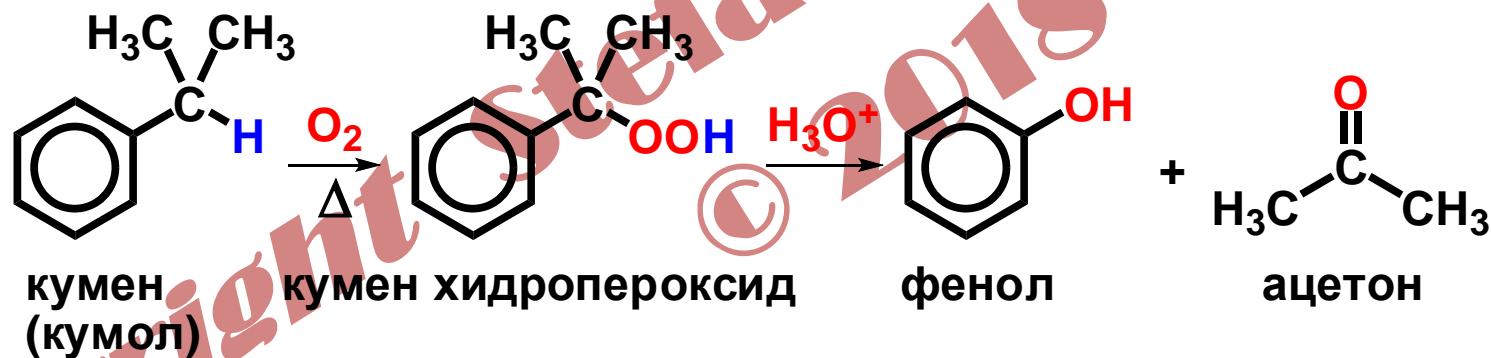
Енолите изомеризират в по-стабилните алдехиди или кетони.

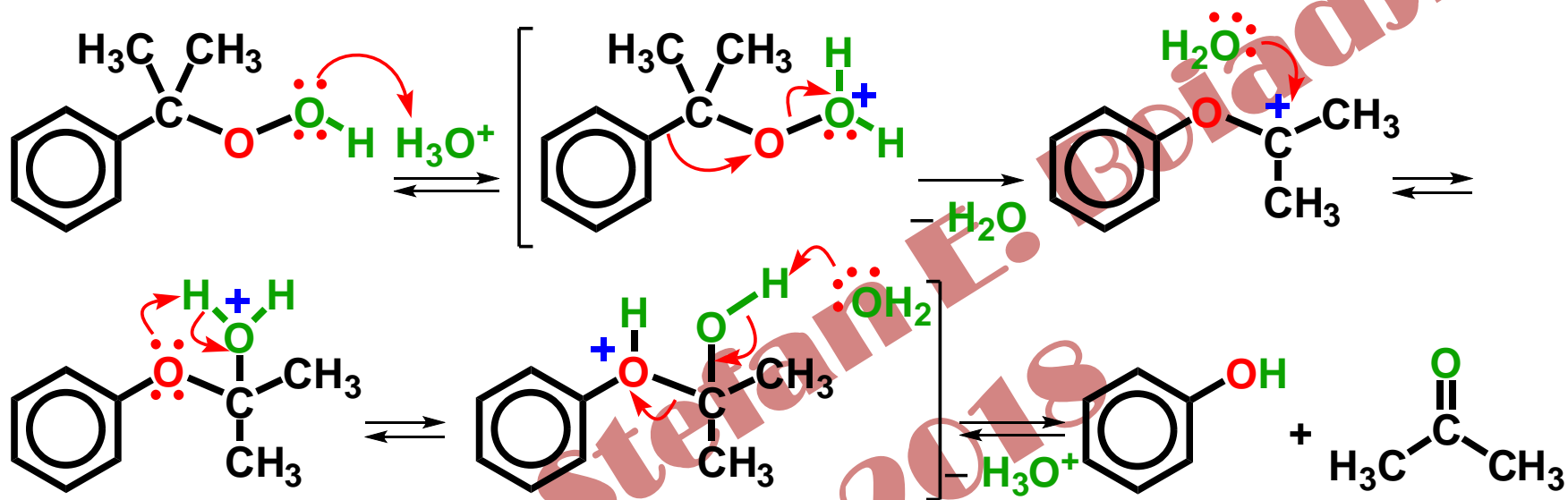

Химични свойства на феноли: електрофилни заместителни реакции в ядрото, ацилиране, карбоксилиране, алкилиране на хидроксилната група, окисление

Фенолът е важно изходно съединение за индустрията. Неговият синтез за дълги години е бил от хлоробензен и NaOH (Dow). По-късно е бил разработен алтернативен и много ефективен промишлен процес от изопропилбензен (кумол) и въздух, който води едновременно до два ценни продукта.

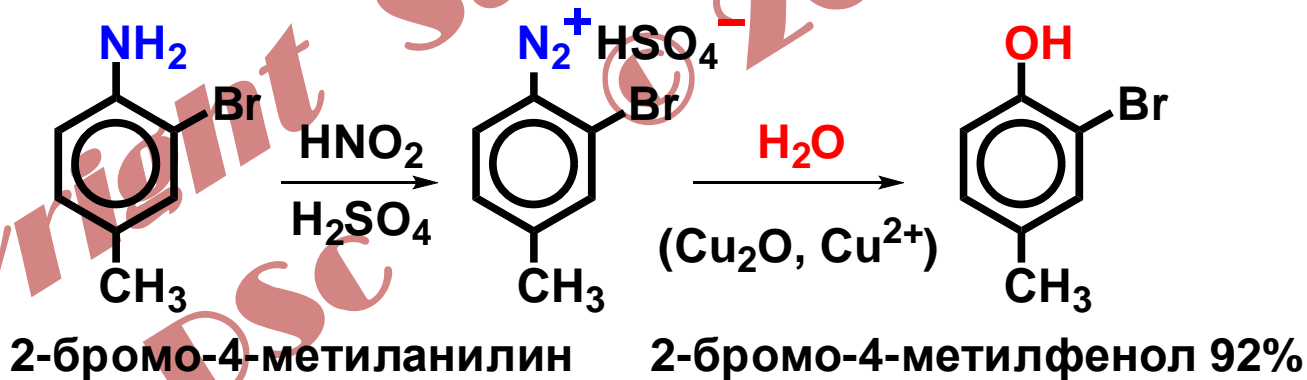
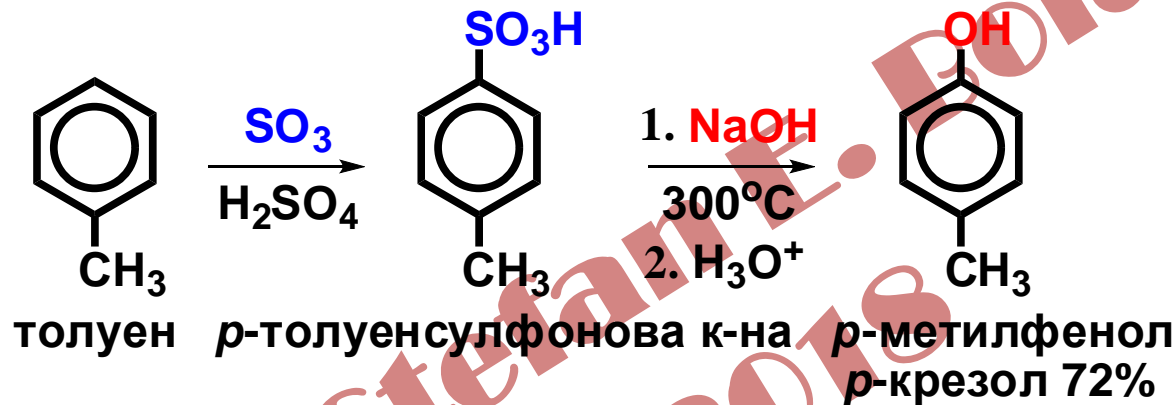

Възлова стъпка в механизма е прегрупировка на кумен хидропероксид в кисела среда.

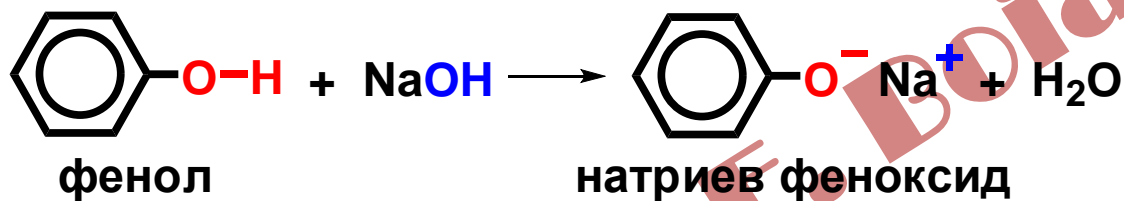
Copyright
PhD, DSC

Други методи за въвеждане на фенолна хидроксилна група са алкално стапяне на аренсулфонова киселина и нуклофилно заместване на арендиазониева сол:

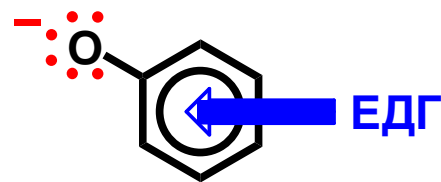
Както вече бе отбелязано, фенолите са много по-силни киселини от алкохолите. **Фенолите се депротонират във воден разтвор от натриева основа**, за разлика от алкохолите. Образуват се соли, напр. натриев фенолат (натриев феноксид):

В заместени феноли, стабилността на аниона определя повишена или понижена киселинност, в зависимост от заместителя в ядрото.

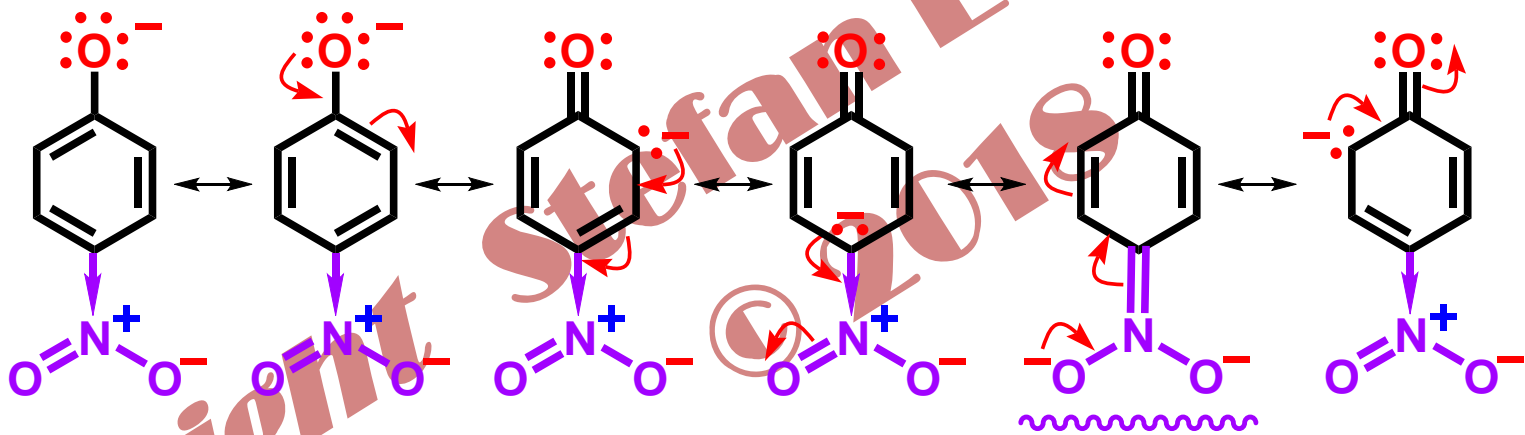

електроноакцепторна група
стабилизира фенолатния анион
увеличава киселинността на фенола

електродонорна група
дестабилизира фенолатния анион
намалява киселинността на

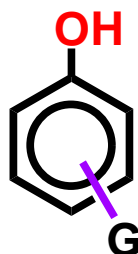
Нитро групата е много силен електронен акцептор и самата тя е способна да участва в делокализацията на отрицателния заряд (подчертаната структура). Анионът от 4-нитрофенол е значително стабилизиран, затова 4-нитрофенолът е около 1000 пъти по-силна киселина от фенола.

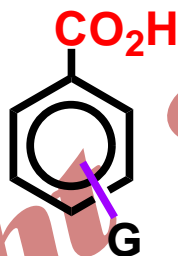
Copyright
PhD, DSC

Stefan E. Boranjan
© 2019

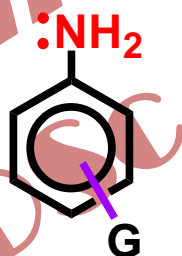
В резюме и за сравнение с киселинност и основност на ароматни карбоксилни киселини и ароматни амини (в следващи теми) :

електронакцепторна група:
увеличава киселинността
електронодонорна група:
намалява киселинността

електронакцепторна група:
увеличава киселинността
електронодонорна група:
намалява киселинността

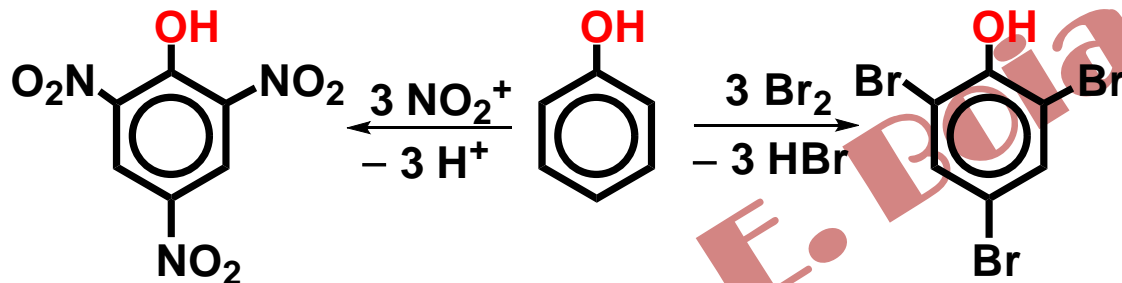

електронакцепторна група:
намалява базичността
електронодонорна група:
увеличава базичността

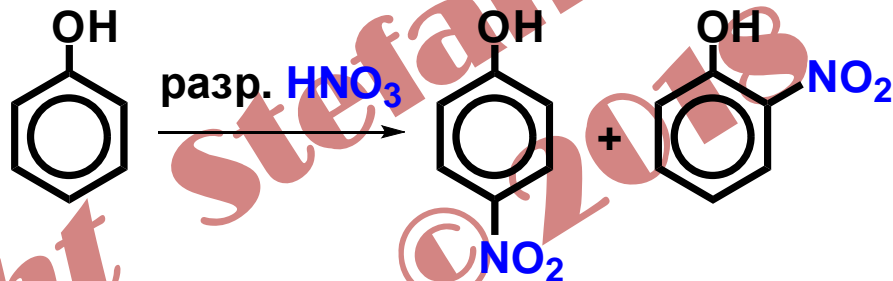
Електрофилните заместителни реакции в ядрото на феноли бяха вече разгледани (Тема 12).

Фенолна ОН група е активиращ заместител, *o*-, *p*-ориентант.

нитриране   бромиране

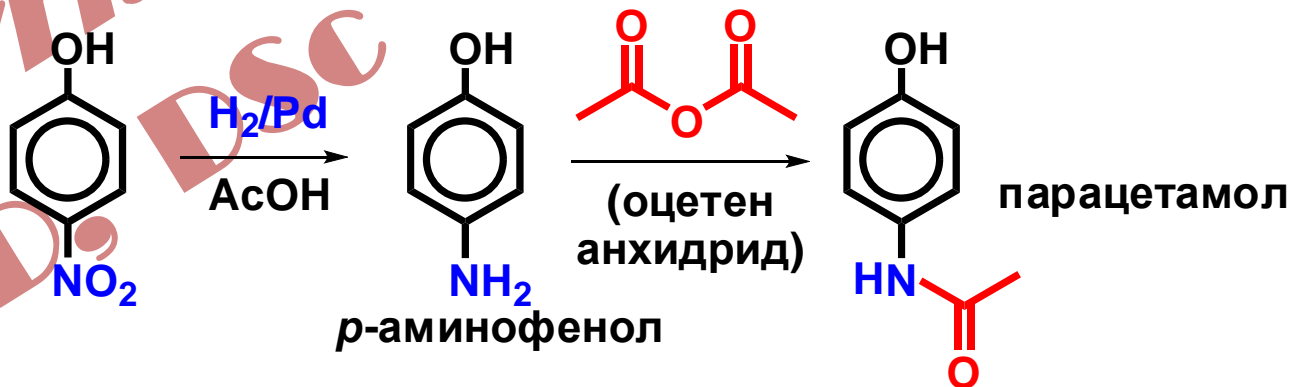

Приложение: синтез на парацетамол

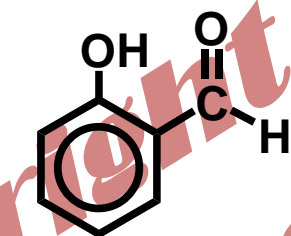
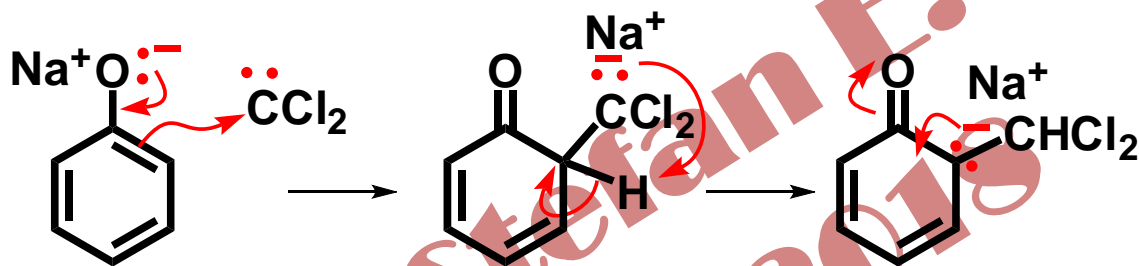
пара- 25%   орто- 36%

орто- се отделя чрез дестилация с водна пара

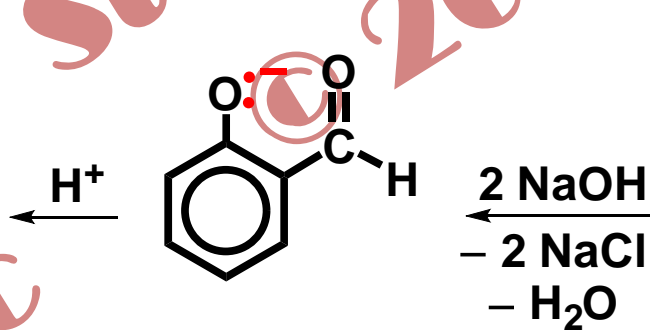

По-специални заместителни реакции на фенолатен анион са:

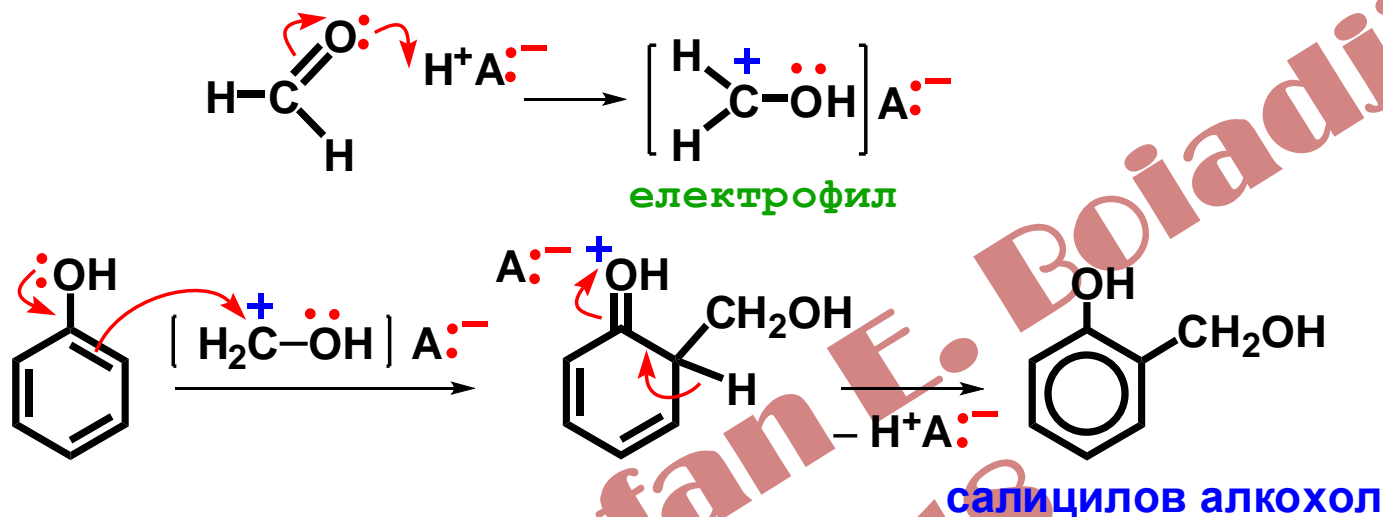
1) Реакция на Раймер-Тииман – орто-формилиране с участие на дихлорокарбен и алкална хидролиза на междинния дихлорометил фенолат. Най-директен начин за синтез на салицилов алдеhid.

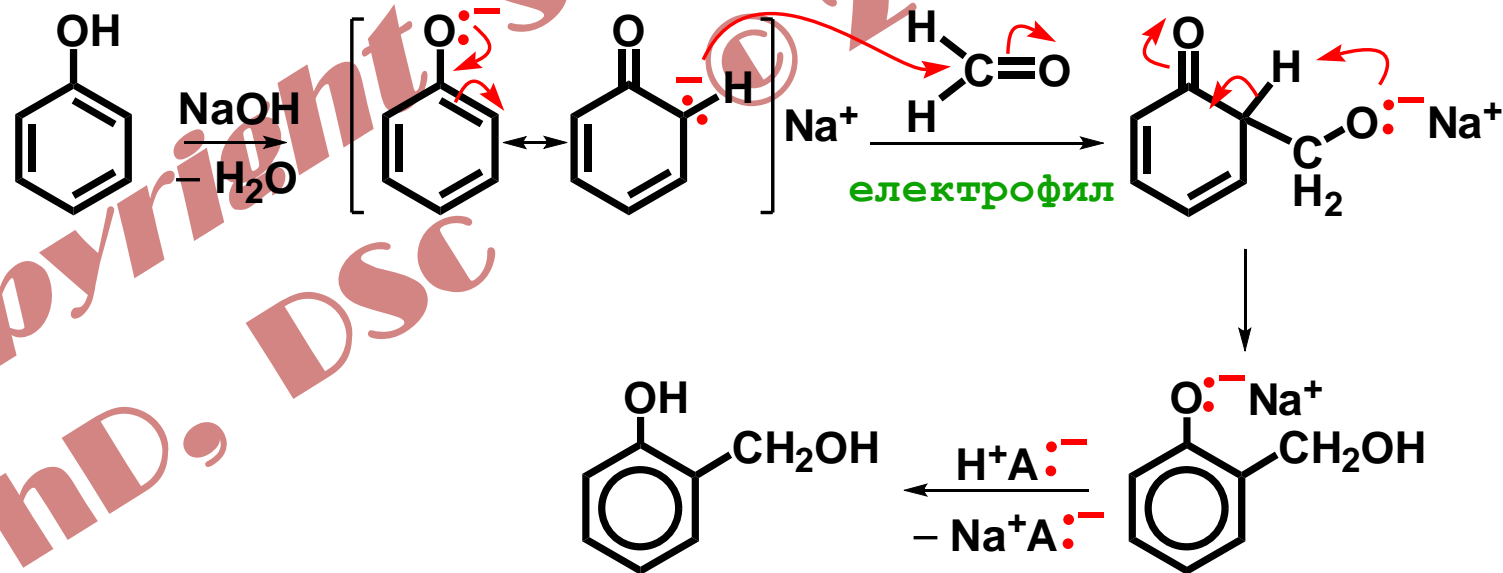
салицилов алдеhid

2) Хидроксиметилиране на фенол с формалдеhid киселинна катализа

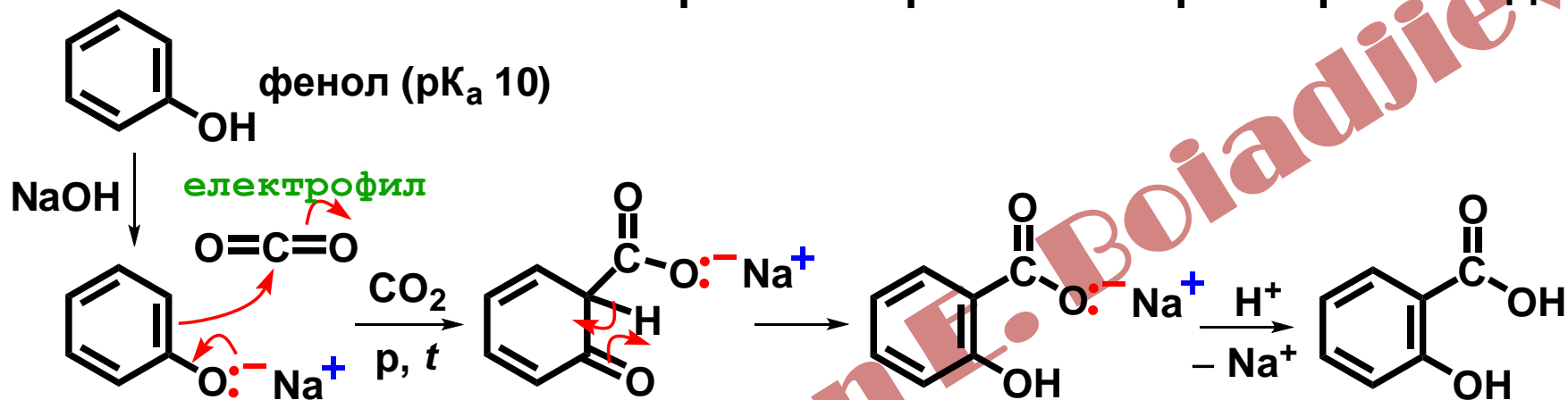

алкална катализа

3) Реакция на Колбе-Шмит (1860 г.)

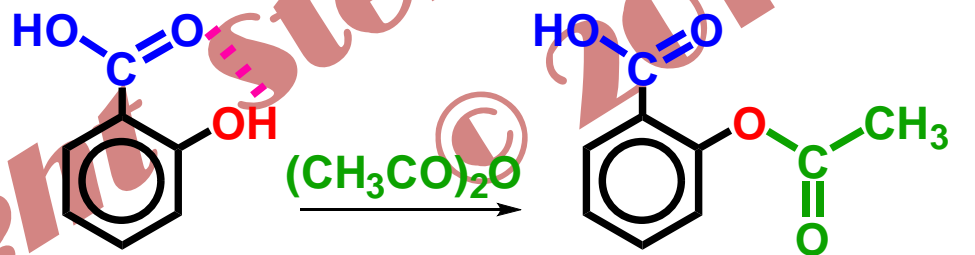
Карбоксилиране на натриев феноксид:

натриев феноксид

натриев салицилат

салицилова
киселина

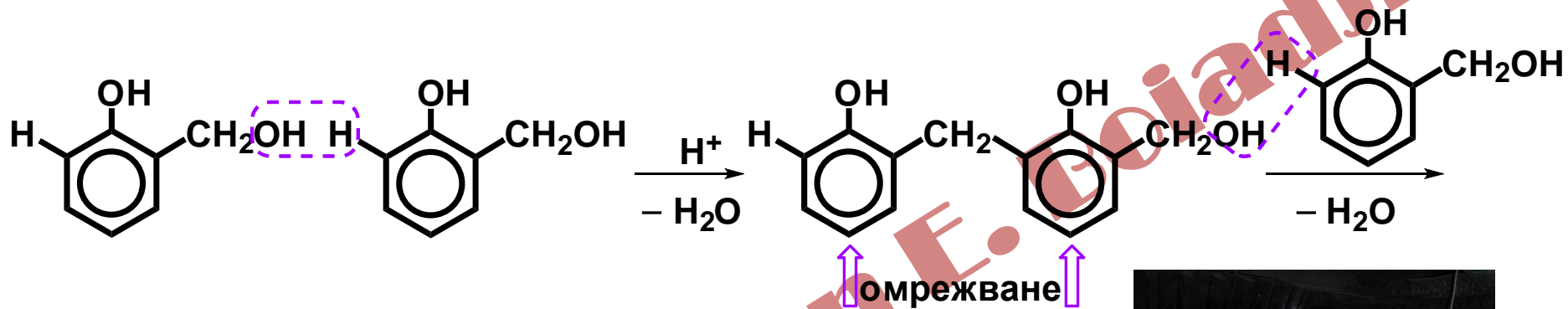

салицилова к-на

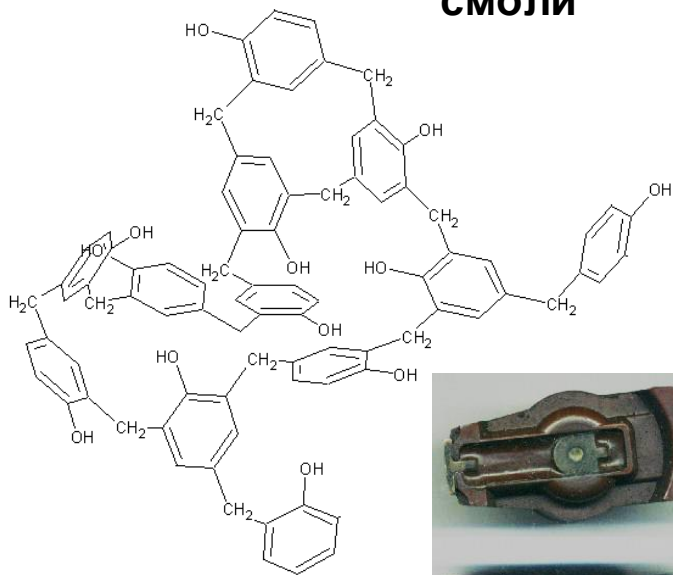
ацетилсалицилова к-на
Аспирин

С KOH се получава промишлено 4-хидроксибензоена киселина. Тя е предшественик на парабени (естери по $COOH$), които са консерванти, бактерициди.

Кондензацията на фенол с излишък формалдеhid в контролирани условия води до **фенолформалдеhidни смоли**.
Първата синтетична пластмаса е Бакелит с много приложения.

фенолформалдеhidни
 смоли

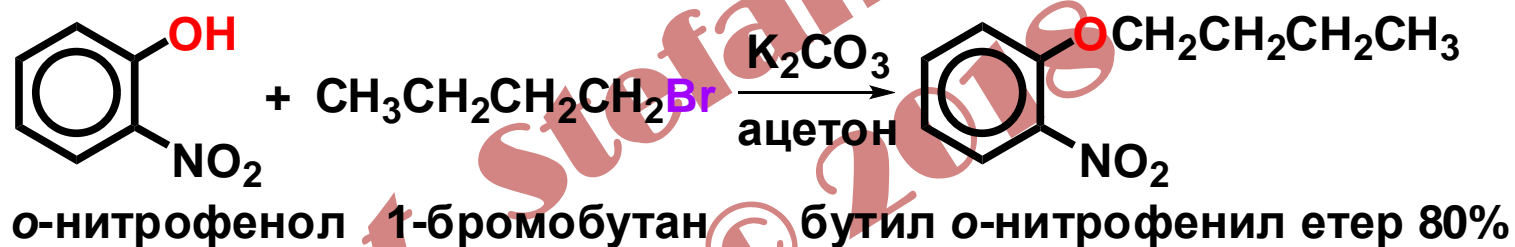
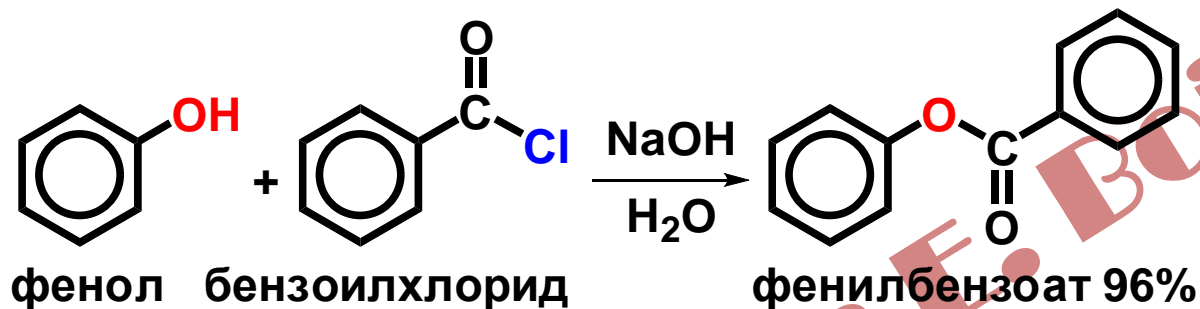
бакелитов телефон 1931 радио с кутия от бакелит

ротор на дистрибутор (делко)

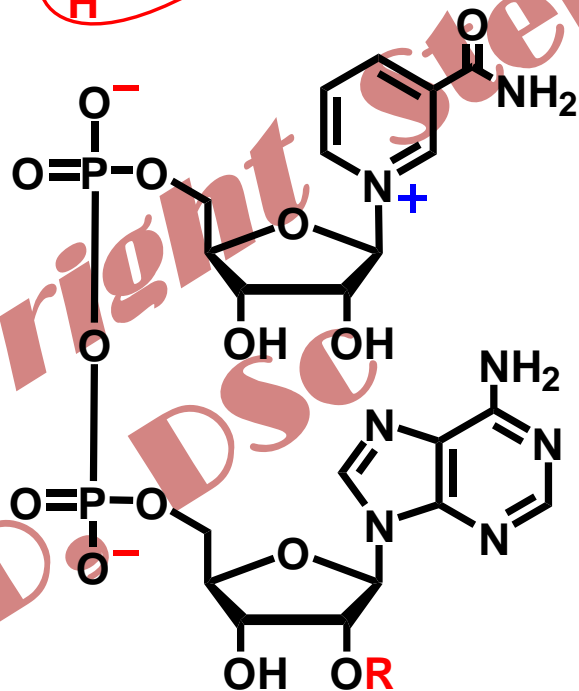
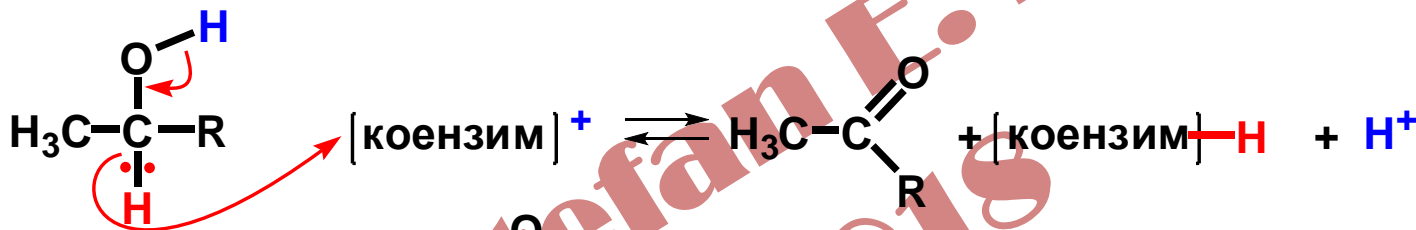
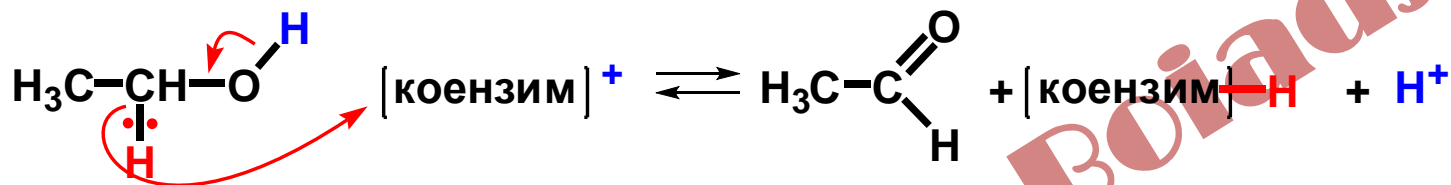

Фенолната хидроксилна група може да бъде ацилирана до естер и алкилирана до етер.

Copyright
PhD, DSC

В биохимичното окисление на алкохоли взема участие коензим, NAD^+ , който отнема един H : и се освобождава H^+ . Реакцията е дехидрогениране.

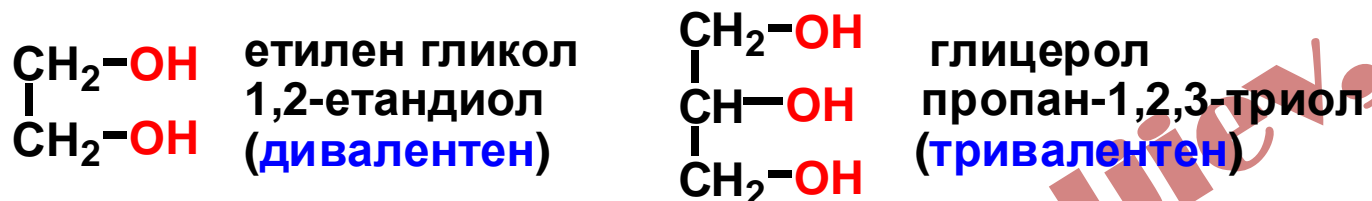

$\text{R} = \text{H}$ NAD^+

Никотинамид аденин динуклеотид

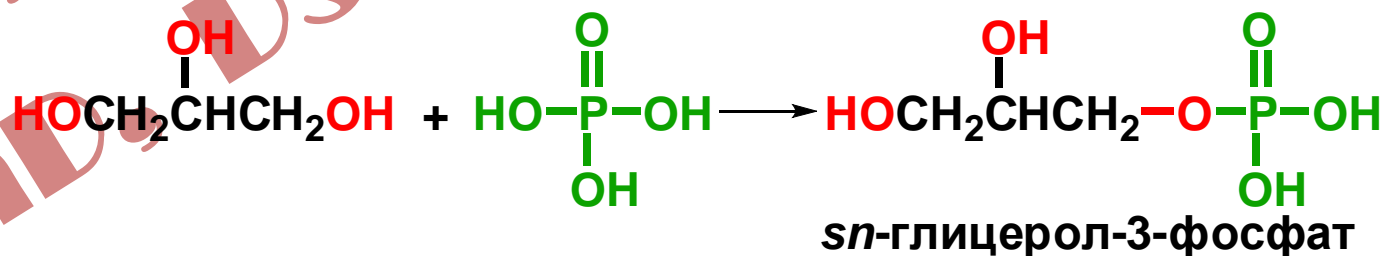
$\text{R} = \text{PO}_3^{2-}$ NADP

Диоли и триоли

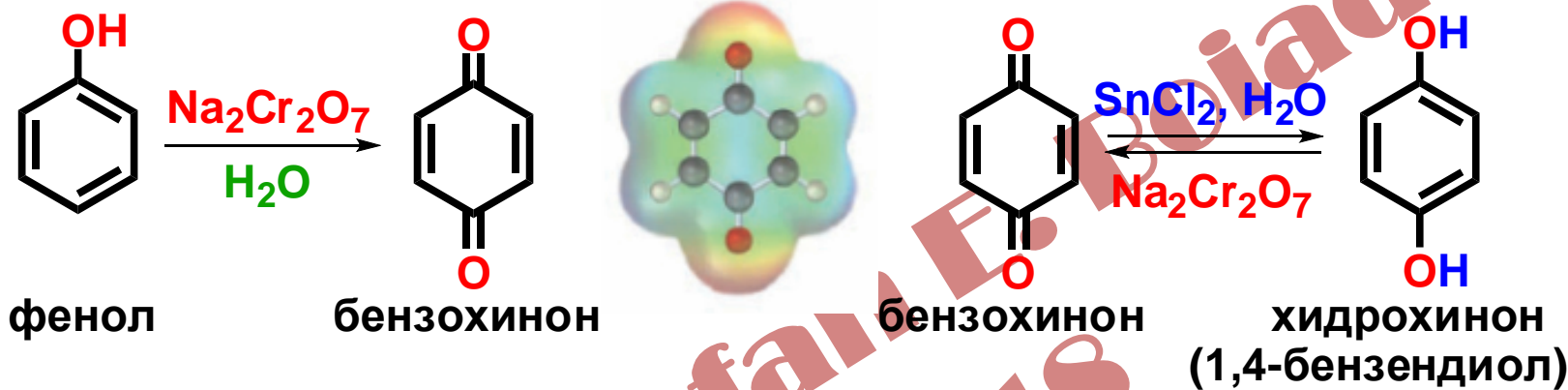

Етилен гликол: Синтезира се от етен през междинен етилен оксид, който се отваря с вода. Производство > 6 млн тона годишно. Етилен гликол и други диоли са ко-мономери в реакции на полимеризация, напр. до полиестери. Гликолят е съставка на антифризи. Той е отровен.

Глицерол: Достъпен е от хидролиза на мазнини и като страничен продукт в производство на биодизелово гориво. Вискозна течност, използвана широко във фармацевтични препарати. Смесва се с вода и е хигроскопичен, поради трите хидрофилни хидроксилни групи. Глицеролът е ниско токсичен и има сладък вкус. Добавя се към нискокалорични храни и напитки като подсладител, заместител на захарта, и спомага за запазването им. В индустрията – като разтворител и реагент. Неговата първа метаболитна реакция е образуване на естер с фосфорна к-на.

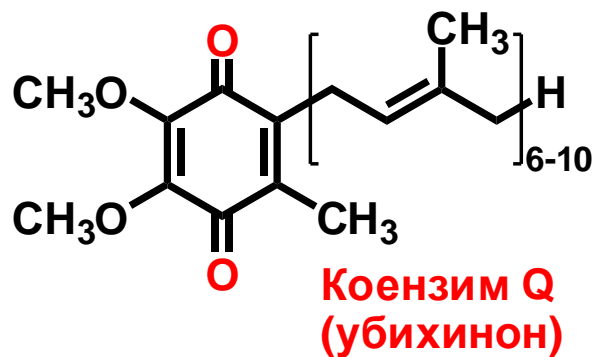

Фенолите не се окисляват както алкохоли защото няма Н атом на С, който е свързан с ОН. Фенолът се окислява до **1,4-бензохинон**.

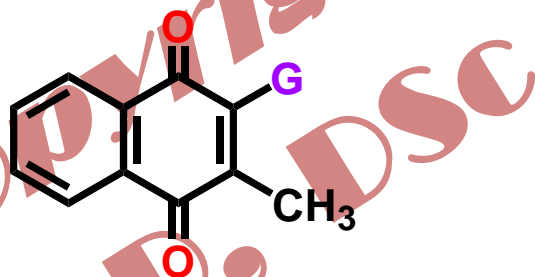
Хиноните са важен клас съединения поради техните окислително-редукционни свойства. Те лесно се превръщат от окислена в редуцирана форма (от 1,4-бензохинон в хидрохинон) и обратно.

Окислително-редукционните свойства на **хиноните** са определящи за ролята им като биохимични агенти, които **пренасят електрони**. Коензимите Q са разпространени във всички еукариоти – от бактерии до човека.

Коензим Q (познат като **убихинон** и **CoQ10**) е тетразаместен 1,4-бензохинон, където съкращението Q е за хинон и 10 е броят изопренови единици. Това мастно-разтворимо вещество присъства главно в **митохондриите**.

То е компонент в **електрон-транспортната верига** и **участва в аеробното клетъчно дишане**, генерирайки енергия под формата на АТФ. Органите с най-голяма консумация на енергия, като сърце и черен дроб, имат най-висока концентрация на CoQ10.

Витамины K са мастно-разтворими, които се приемат с храната (зелени салати, коприва) или се образуват от бактерии в човешкото тяло. Витаминът е коагулант (предизвиква съсирване) и спомага в синтеза на някои протеини.

***Copyright* Stefan E. Boiadjev, PhD**
© 2018